

Karl Kautsky

Klassmotsättningarna i den franska revolutionens tidsålder

1:a tyska upplagan 1905, 2:a 1908:

Die Klassegegensätze im Zeitalter der Französischen Revolution

Svenska upplagan 1917

Översättning: Gustav Möller

I denna digitala upplaga har svenskan (verbformer och stavningar) moderniserats något för att göra texten mer lättläst för dagens läsare.

Innehåll

Förord till andra upplagan.	1
I. Inledning.	2
II. Den absoluta monarkin.	4
III. Adel och prästerskap.	6
IV. Ämbetsmannaadeln.	12
V. De privilegierades resning.	14
VI. Bourgeoisin.	16
VII. Intelligensen.	20
VIII. Sansculotterna.	23
IX. Bönderna.	27
X. Utlandet.	33

Förord till andra upplagan.

Föreliggande skrift är ett på lediga stunder utfört arbete. Den publicerades först såsom artikelserie i "Neue Zeit" och därefter som separatträck vid hundraårsfästen för den stora revolutionens begynnelse under titeln: "Klassmotsättningarna 1789". Denna titel valdes för dåvarande tillfälle, den passar emellertid ej, då de klassmotsättningar som här behandlas, faktiskt icke ensamt röra år 1789 utan hela revolutionens tidsålder. Därför har jag ändrat den nya upplagans titel, dock utan att företaga någon slags omgestaltning av innehållet.

Det syfte, som skriften skulle tjäna för två årtionden sedan, är tyvärr icke ens i dag överflödigt: det var att motverka en fläck uppfattning av den materialistiska historieuppfattningen, en vulgär marxism, som då grasserade.

Då "Die Neue Zeit" grundades 1883, var den materialistiska historieuppfattningen, ja marxismen över huvud, trots det kommunistiska manifestet och trots Engels Anti-Dühring föga beaktad t. o. m. i socialistiska kretsar och ännu mindre begripen. Detta bevisade tydligen den tyska socialdemokratins vetenskapliga revy år 1877, i vilken icke den svagaste aning kunde spåras därav, att det fanns något sådant som en materialistisk historieuppfattning. 1889 däremot finna vi denna uppfattning ha brutit igenom ej blott hos den tyska utan i hela den internationella socialdemokratien. Hade Engels och hans tyska vänner verkat detta i "Socialdemokrat" och "Neue Zeit", så hade Guesde och Lafargue i de romanska och Axelrod och Plekhanoff i de slaviska länderna icke mindre bidragit därtill.

Men den yngre partiintelligensens omvändelse till marxismen hade varit alltför oförmedlad och snabb för att den hos massan av nya adepter skulle kunnat framspringa ur ett fullständigt begripande av den nya läran. Den som skall fullständigt vetenskapligt uppfatta marxismen den som icke blott vill kämpa på den mark där klasskampen erkännes, utan även nå fram till vetenskaplig självständighet, han måste fullständigt ha brutit med det traditionella vetenskapliga tänkesättet och måste vara tillräckligt förtrogen med de mest olika områden av vetande för att kunna undvara den borgerliga vetenskapens kryckor. Den som icke är kommen så långt faller, om han vill vetenskapligt arbeta på marxistisk grundval, blott alltför lätt offer för en vulgärmarxism, som måhända kan räcka om han inskränker sig till att popularisera vad Marx och Engels funnit, men sviker, om han vill lämna de inkörda hjulspåren.

Att motverka denna vulgärmarxism, som trodde sig äga nyckeln till all vishet, om den visste, att samhällets utveckling är en klasstridernas produkt, och att det socialistiska samhället skall framgå ur klasskampen mellan bourgeoisie och proletariat — att motverka den faran att marxismen nedtrycktes till blott en formel och schablon, denna uppgift skulle detta jämte några andra arbeten tjäna. Denna bok ville visa, vilken insiktens fullhet, som står att vinna genom användandet av klasskampens princip i historien, men även mängden av problem som framgå därur. Den ville därvid motverka icke blott teorins förflackning utan även förflackningen av klasskampens *praxis*, i det det uppvisades att den socialistiska politiken ej får åtnöjas med alt i allmänhet konstatera klassmotsättningen mellan kapital och arbete utan måste genomforska hela den sociala organismen i alla dess detaljer. Under nämnda stora motsättning bestå nämligen i samhället otaliga andra av mindre betydelse, vilka dock ej få förbises, då deras begripande och utnyttjande kan betydligt underlätta den proletariska politiken och göra denna mera fruktbar.

Att detta var min avsikt gent emot vulgärmarxismen antydde jag i inledningen. Att gå skarpare fram mot vulgärmarxismen förelåg den gången intet skäl till.

Men just vid den tiden, då denna skrift utkom förbereddes redan en del vulgärmarxisters revolt mot marxismen — "die Jungens" revolt i Tyskland och Domela Nieuwenhuis och Cornelisens i Holland, vilka höll det för nödvändigt att försvara klasskampsläran mot själva Engels, som ej tillräckligt väl förstätt Marx.

Efter Engels död följde sedan en vidare utveckling av dessa element, vilka nu erhöill tillskott från andra vulgärmarxister. De fann nu i framgångens och toleransens tid fel i marxismen själv och de vände sig mot den vulgärmarxism de själva nyss predikat men även mot marxismen överhuvud antingen med anarkistiska eller liberala argument. De fingo instämmanden från de element, vilka från början ställt sig avvisande mot marxismen.

Med hänsyn härtill blev det en huvuduppgift för marxisterna, i den mån de ej togs i anspråk av den aktuella politiken, att klargöra och kämpa för det som marxismen redan utträttat. Och då samtidigt vårt parti växte så enormt på bredden, att de politiska och fackliga organisationernas praktiska arbete och pressen absorberade hela tillväxten av intelligens är det självklart, att kraften till vetenskaplig fortsatt utveckling av marxismen under denna period var mycket begränsad.

Så har även min för tjugo år sedan gjorda skiss av klassmotsättningarna i den stora revolutionens tidsålder tyvärr ännu ej överflödiggjorts av något annat arbete.

Även om fyra människoåldrar förflutit sedan den stora revolutionens begynnelse, verkar dock denna väldiga händelse än i våra dagar och det är omöjligt att fullt förstå klassmotsättningarna i nutiden om man ej vunnit insikt i denna katastrof, i vilken dessa motsättningar för första gången utan religiös förklädnad stötte samman med största raseri och avslöjade det borgerliga samhällets enskilda klasser. Men de avslöjade också detta samhälles eget väsen, som uppbyggdes på nämnda klassers motsättningar, på motsättningar vilka nödvändigtvis alltjämt åter ledde till katastrofer. De sociala katastrofernas former och omfång växla med hushållningens teknik, med kommunikationerna och politiken men oundviklighet består, så länge samhället vilar på klassmotsättningar.

Nyår 1908.

K. Kautsky.

I. Inledning.

Det var den 17 juni 1789 som tredje ståndets deputerade i Frankrikes generalständer under trycket av hela landets revolutionära jäsning konstituerade sig som Nationalförsamling och på så sätt inledde den jättelika sociala katastrof vi kalla den stora revolutionen par excellens.

Hur vittgående de förhoppningar, som knöts till detta steg än voro, överträffades de dock av den faktiska utvecklingen. Som ett korthus sammanstörtade feodalstatens ännu skenbarligen så fasta fogar för massornas stormlöpning, inom några månader sprängdes alla fjättrar, som insnört Frankrike och nästan kvävt det, det nya produktionssättets unga jätte fick luft och ljus och alla medel att utveckla sig. Inför det befriade folkets entusiasm skingrades allt motstånd. Frankrike, som under den gamla regimen varit Europas åtlöje, motstod nu segerrikt de europeiska makternas förenade anlopp, som förbundit sig med kontrarevolutionen inom republiken. Snart skulle revolutionens baner segersällt dra genom hela kontinenten.

Å andra sidan visade sig visserligen många av revolutionsmännens förväntningar som tomma illusioner. Trots avskaffandet av ståndens privilegier ville jämlikhetens och broderskapets rike ej infinna sig. Nya klassmotsatser framträdde, vilka i sitt sköte dolde nya klasstrider och omvälvningar. Eländet minskades icke, proletariatet växte liksom utplundringen av det arbetande folket. Den stat och det samhälle, som framväxte ur revolutionen, motsvarade varken Montesquieus eller J. J. Rousseaus ideal. Förhållandena visade sig starkare än idéerna.

En historisk tilldragelse som revolutionen erbjuder självklart så många sidor att varje parti-riktning, både den som förhårligar och prisar och den som smädar, hånar och fördömer ha behov att finna moment, vars framhävande motsvarar dess syften.

Ännu mycket lättare är revolutionens användning för partisytten, om man ställer sig på en

moraliserande ståndpunkt. En katastrof som revolutionen stegrar deltagarnas lidelser till det yttersta: inom varje medverkande parti finna vi exempel på de härligaste och mest storartade dygder, en heroism och en oegennyttia utan like men också på fruktansvärd gemenhet, grymhet, karaktärslöshet och rovgirighet. Det är därför ett mycket billigt nöje att berömmade framhäva den ena sidans sympatiska drag och slunga de andras oförsvarliga gärningar i ansiktet på motståndarna.

Hur underbart ett sådant sätt att skriva historia än är, ha dock endast få framställningar av den franska revolutionen vetat att hålla sig fria däriifrån. Och detta är helt naturligt. De motsatser, som under densamma exploderade efter varandra, är ju ännu ej fullt övervunna; själv har den skapat nya motsatser, vilka sedermera ha blivit ännu skarpare och tydligare. Det finns intet modernt parti, som icke genom tradition eller sympati, likhet i situation eller mål har släktskap med någon riktning i den franska revolutionen och därför är böjt att bedöma denna riktning särskilt skonsamt men dess motståndare särdeles strängt.

Likväl har just den franska revolutionen givit impulsen till en historieuppfattning, som möjliggör en objektiv betraktelse av denna liksom varje historisk händelse, i det densamma i sista hand söker den historiska utvecklingens drivande kraft icke i människornas vilja utan i förhållanden, som är oberoende av denna, ja behärskar densamma.

Må beskrivarna av den franska revolutionen hur mycket som helst framställa densamma som å ena sidan, ett verk av filosoferna, Voltaire och Rousseau, och, å den andra, av talarna, Mirabeau och Robespierre, de komma dock icke förbi det faktum, att den konflikt, som ledde till revolutionen, sprang fram ur de två första ståndens motsättning mot det tredje, de se att denna motsats icke var övergående och tillfällig. Liksom i Generalständerna 1789 hade densamma verkat i Generalständerna av 1614 och redan tidigare. Den hade tjänat som ett väsentligt element i den historiska utvecklingen, i synnerhet till befästande av det absoluta konungadömet. De måste slutligen se att denna konflikt hade sina rötter i *de ekonomiska förhållandena*.

Visserligen framstod ej och synes i revolutionstidens flesta framställningar ännu ej klasskampen som hela omvälvningens pådrivande moment, utan blott som en episod mitt i filosofernas, talarnas och statsmännens strider, liksom om dessa icke hade varit klasskampens nödvändiga uttryck. Det behövdes ett väldigt tankearbete, innan det, som framstod såsom episoder, kunde bli erkänt ej blott som hela revolutionens utan som hela den samhälleliga utvecklingens drivkraft från det ögonblick, då klassmotsättningar bildades.

Den så uppkomna materialistiska historieuppfattningen är ännu i dag mycket bestridd. Den uppfattningen, att den franska revolutionen är en följd av det tredje ståndets klasskamp mot de båda första stånden är däremot nästan allmänt erkänd. Den har upphört att vara en blott för fackmännen bestämd teori, den har blivit helt populär, i synnerhet bland Tysklands arbetsklass. Uppgiften för denna uppfattnings anhängare består numera mindre i att försvara densamma än i att bevara den för förfleckning.

Man är blott alltför böjd att, om en historisk utveckling härledes ur klasstrider, antaga att varje gång blott två läger, två klasser finnas i samhället och bekämpa varandra, två fasta, homogena massor, den revolutionära massan och den reaktionära, att "blott ett å ena sidan eller å den andra gäller." Om det verkligen förhöll sig så, vore historieskrivning en tämligen lätt sak. Men i verkligheten ligga förhållandena ej så enkelt. Samhället är och blir mer och mer en oerhört komplicerad organism med de mest olika klasser och mest olika intressen, vilka allt efter tingens gestaltning kunna gruppera sig i de mest olika partier.

Detta gäller i dag, det gällde ock för den franska revolutionens tid.

II. Den absoluta monarkin.

Innan vi övergå till att betrakta klassmotsatserna i den stora revolutionen, synes det oss lämpligt att kasta en blick på det statsväsen, inom vilket de utvecklade sig. Statsformen bestämmer den art och det sätt, varpå de enskilda klasserna söka tillvarataga sina intressen, bestämmer klasskampens former.

Den franska statens form var från 1644 till 1789 den absoluta monarkin, alltså en statsform, som egentligen under normala förhållanden utesluter varje intensiv klasskamp, då den förbjuder "undersåtarna" all politisk verksamhet, och som alltså i längden är oförenlig med det nuvarande samhället. Varje klasskamp måste till sist bli en politisk kamp, varje uppåtsträvande klass måste därför, om den saknar politiska rättigheter, kämpa för erhållande av sådana. Med uppnående av dessa rättigheter upphöra visserligen ej de politiska striderna; tvärtom börja de först då på fullt allvar, en iakttagelse som överraskade och förskräckte många ideologer 1789 liksom senare 1848.

Absolutismen, d. v. s. statsmaktens oavhängighet av de härskande klasserna, den statsform under vilken statsmakten icke direkt är ett verktyg för klassherraväldet utan skenbarligen för en självständig tillvaro över partierna och klasserna, kan endast uppstå där de olika i samhällslivet tongivande klasserna hålla varandra i jämvikt, så att ingen är stark nog att riva åt sig statsmakten. Denna är under sådana förhållanden i stånd att hålla varje bestående klass i schack genom de andra, att befälla alla vapenstillestånd, upphörande av politiska strider, att ställa alla i sin tjänst.

Ett sådant tillstånd hade inträtt i Frankrike i det 17:de århundradet. Det feodala produktions sättet var stätt i förfall, och den av stora jordbesittningar beroende feodaladeln liksom den gamla kyrkan hade förlorat förmågan att hävda en självständig politisk tillvaro gentemot statsmakten, bakom vilken stod penningmakten. De blev i många fall konungadömets tjänare, absolutismens stöd. En allt större del av adeln begav sig in i hovadelns led, blev en sorts högre lakejer åt konungen, som därför övertog omsorgen om deras materiella välgång. Från en skranka för absolutismen blev adeln och med den det högre prästerskapet allt mer ett stöd för densamma.

Konungadömets makt blev desto mera oinskränkt, ju större maktmedel det nya produktions sättet lade i dess händer. Under feodal-tiden voro de enskilda kommunerna, som bildade staten, ekonomiskt nästan alldeles självständiga, då de i det närmaste själva frambringade allt vad de behövde. Därav följde också deras politiska självständighet. Varuproduktionen och varuhandeln gjorde däremot nationens olika kommuner beroende av *några* eller *en* ekonomisk medelpunkt och lät den ekonomiska centralisationen följa den politiska.

I stället för organen för provinsens eller kommunens självförvaltning trädde den centraliserade statsförvaltningens organ, en byråkrati som dagligen erövrade nya områden, dagligen strängare disciplinerades och gjordes mer beroende av centralmakten.

Och bredvid byråkratin uppstod ur en rad orsaker, vilka sammanhänga med varuproduktion men som vi för att ej föras för långt måste avstå att ingå på, en *stående här*, fullständigt avhängig av statsmakten, bestämd först och främst till försvar mot utlandet men också användbar till att med våld nedslå beväpnat motstånd mot statsregeringen *inom landet*.

För visso behövde dessa nya inrättningar pengar, mycket pengar, till sitt underhåll. Statsstyrelsens makt berodde alltså i sista hand på understöd från de pengar besittande eller förvärvande statsborgarna. Vägrade dessa sitt understöd eller knöt de vissa villkor till det samma och kunde genomdriva dessa, då var det slut med absolutismen, med statsmaktens fullständiga oavhängighet. Men så länge nämnda klasser icke besatt den behövliga kraften till motstånd eller deras intressen icke gjorde detta motstånd absolut nödvändigt, kunde statsmaktens innehavare verkligen inbilla sig, att statsväsendet endast stod i hans personliga

intressens tjänst.

Staten blev blott en domän för landsfursten, monarkens intressen, enahanda med statsintresset. Ju rikare staten blev, desto rikare, desto mäktigare dess behärskare. Hans viktigaste uppgift blev att sörja för undersåtarnas materiella väl liksom fåraherden sörjer för att de får frodas, som han vill klippa. Ju mer byråkratin undanträngde den äldre formen för statsförvaltningen, desto starkare och vidlyftigare blev dess ingrepp i de materiella förhållandena, desto ivrigare bemödade sig statsmakten att främja handel, industri och åkerbruk, att genom administrativa och andra reformer avskaffa hindren för deras utveckling, att skydda de rikedom producerande klasserna mot de privilegierades omåttliga tryck och försvagande utsugning; i korthet: ju mera absolut monarkin blev, desto större blev dess tendenser att vara ”upplöst”.

Det är denna sida av det 18:de århundradets monarki, som alla de i främsta rummet ha för ögonen, vilka historiskt vilja påvisa, att det ”sociala kungadömet”, de svagas skydd mot de starka, omsorgen om folkets materiella välfärd, är monarkins ”naturliga kallelse”, en kallelse, som tyvärr fördunklas av parlamentarismen, vilken i stället för furstens över partierna stående regering sätta partiernas, särintressenas regering.

De herrar, som argumentera så, glömma två ting. För det första, att de absoluta furstarnas ingripanden under 18 :de århundradet i de ekonomiska förhållanden icke hade till mål skydd för de *svaga* utan befrämjande av ”nationalrikedomen”, d. v. s. varuproduktionen.

Men detta var i grunden intet annat än att gynna kapitalisterna, ofta direkt, genom skyddstullar, monopol, subventioner för deras företag. Men även åtgärder, vilka ej direkt gällde dem, förbättringar av skolan, upphävandet av livegenskapen och annat kom dock slutligen dem till godo. Att skydda och främja de svaga har aldrig fallit en absolut furste in, om det icke lovade en ökning av ”nationalrikedomen”, alltså även av statsinkomsterna. Om proletariatet, det arbetande såväl som trasproletariatet, bekymrade sig adertonde århundradets regenter blott så tillvida, att de sörjde för ett polisväsende, som kunde hålla det i schack, och bonde och hantverkare skyddades — om överhuvud — blott så långt som deras skatteförmåga kom i betraktande.

”De svagas skydd mot de starka” gick sålunda väsentligen ut på främjande av den klass, av vilken statsmakten om ock ännu ej politiskt så dock i hög grad ekonomiskt var beroende, bourgeoisiein.

Det adertonde århundradets monarker drog emellertid stora inkomster ej blott av penning-skatteerna utan även av sina jordegendomar, i enlighet med kungadömetts feodala ursprung. *Konungen var i regel (frånsett kyrkan) landets största jordägare*, han var det avgjort i Frankrike.

”Vi veta icke noga hur jordegendomen var fördelad”, säger Leonce de Lavergne, ”vi veta om de kungliga domänerna blott att samstämmigt uppges de tillsammans med kommunernas gods ha betäckt en femtedel av Frankrikes jord”^{*}.

Vilken oerhörd utbredning de hade kan mätas därpå att ensamt de kungliga jaktskogarna omfattade en million tunnland [ty: Morgen], ett område ungefär så stort som storhertigdömet Oldenburg.

Därtill kom den kungliga familjens prinsars gods, vilka enligt Necker omfattade *en sjundedel* av Frankrike.

Som herre till feodala domäner hade emellertid fursten andra intressen än som herre till den stora domänen staten. Själv feodalherre, vars alla kusiner och ”goda vänner” även voro

^{*} L. de Lavergne: *Economie rurale de la France depuis 1789*. Paris, 1866. s. 18.

feodalherrar, hade han alla skäl att hårdnackat fasthålla vid den feodala utsugningen och de feodala privilegierna samt motsätta sig alla reformer, varigenom de kunde förringas. Som feodalismens chef såg han icke främjandet av undersåtarnas materiella välfärd som statsförvaltningens uppgift, utan denna såg han i deras största möjliga utsugning och i att använda vinsten i eget, i hovets och i hovadelns intresse. Som de privilegierades överste sökte han icke använda statsmakten för att skydda de svaga d. v. s. de icke-privilegierade, mot de starka, d. v. s. de privilegierade, utan till att kväva de svagas ringaste försök att värja sig mot de starkas övermod.

Så hade det adertonde århundradets kungadöme två själar, en ”upplyst” och en fången i ”den mörka Medeltidens fördomar”. Kommen till absolut makt därigenom att det nedgående feodala produktionsättets och det uppstigande kapitalistiska produktionsättets härskande klasser, adeln och bourgeoisin nått dithän att de vägde lika, behärskade kungadömet formellt båda, stod över dem och såg sig dock i verkligheten tvunget att företräda bådats intressen. ”De svagas skydd mot de starka” gestaltade sig i verkligheten så, att absolutismen, i den mån den överhuvud övade inflytande på ekonomiska förhållanden, underkastade de lägre folkklasserna icke blott den feodala utan även den kapitalistiska utvecklingens elände, tills den syntes vissa folkklasser som förkroppsligandet av all utsugning. Adeln och bourgeoisins intressen voro dock alltför motsatta för att den absoluta monarkin skulle kunna fullt tillfredsställa båda. Den kunde ej tillfredsställa adeln utan att kränka bourgeoisin och tvärtom.

Striderna mellan dessa båda klasser upphörde heller aldrig fullständigt under den enväldiga regimen. Men så länge jämnviktstillståndet mellan dessa båda klasser räckte, så länge bourgeoisin icke kunde tänka på att ställa statsmakten, kungadömet, i sin tjänst, tog klasskampen mellan de högre samhällslagren väsentligen formen av olika fraktioners och kottierers tävlan om monarkens gunst, en kamp i vilken naturligtvis endast samhällets spetsar kunde ingripa, hovadeln och kyrkans högsta värdighetsinnehavare, den högsta finansen, de främsta representanterna för byråkratin och ”intelligensen” samt deras likar. Fursten stod då lika litet över partierna som fallet är i en parlamentariskt regerad stat. Skillnaden består blott däri att i den enväldiga staten de intressen, vilkas verktyg monarken är, är mycket obetydligare, att de machinationer och intriger, genom vilka man vinner honom, är mycket erbarmligare.

Med hänsyn till dessa klickarnas strider om konungens person, vilka drar honom än till ena än till den andra sidan liksom achajer och trojaner Patroklos lik; med hänsyn till den tvedräkt, som behäftade det adertonde århundradets kungadöme från början, då konungen samtidigt skulle vara ledare för den moderna statens förvaltning och feodaladelns huvud, behövde statsöverhuvudet synnerlig klarhet och karaktärsfasthet för att åtminstone i någon grad bevara enhetlighet i regeringen. Konfusionen måste bli hjälplös, så snart en av naturen hållningslös karaktär fick statsrodret i sina händer. En sådan karaktär var Ludvig XVI. Hans situation förbättrades sannerligen ej genom att Marie Antoinette, hans gemål, hade en rakt motsatt karaktär, ett egensinne, som gjordes än fördärvligare genom hennes högmod. Hon hade ingen aning om att det fanns andra behov än hovets. I hennes ögon hade kungadömet blott *en* uppgift, att roa hovet och förse det med pengar.

Vi skola strax se, vad det betydde.

III. Adel och prästerskap.

Ehuru adeln och prästerskapet voro så ringa till antalet* var det dock endast en del av dem, och ingalunda den största, som under 18:de århundradet förde det yppiga luxuösa liv och utvecklade den glans och det dårhusmässiga slöseri, vilket man betraktar som karaktäristiskt

* Taine uppskattar antalet adliga och präster till ungefär 270,000. Adeln räknar han till 25,000 å 30,000 familjer med 140,000 medlemmar, prästerskapet till 130,000 medlemmar däribland cirka 60,000 pastorer, 23,000 munkar och 37,000 nunnor.

för de privilegierades samhälle före revolutionen. Endast adelns och prästerskapets spetsar, herrarna till oerhörda jordagods, kunde tillåta sig denna lyx och detta slöseri lod tävla med varandra i fråga om salongernas glans, i festernas prakt och i palatsernas storslagenhet — den enda tävlan som blivit kvar för adeln. Till tävlan på områden, där endast personlig duglighet var utslagsgivande, hade den för länge sedan blivit för trög och karaktärlös. Tävlan om vem som kunde ge ut mest pengar, alltså — den slutsatsen måste man väl dra — om vem som hade de största inkomsterna, motsvarade karaktären hos den varuproduktion inom vilkens räckvidd adeln till största delen hade råkat. Men ännu hade den dock ej anpassat sig efter det nya produktionssättet i så hög grad som våra dagars adel. Penningslöseriet hade den snart lärt, men att öka sina inkomster genom handel med bomull, säd, brännvin m. m. förstod den icke så bra som sina ståndsbroder i vår tid. Hänvisad till sina feodala inkomster skuldsatte den sig snabbt. Och om detta var fallet med högadeln, hur mycket mera skulle det då ej vara fallet med adelns mellersta och lägsta lager. Det fanns ju talrika adelsfamiljer, som ur jorden endast drog 50, ja 25 Livres i årlig inkomst. Ju större deras fattigdom var, desto obevekligare voro deras anspråk på bönderna. Men detta gav dock icke mycket. Att låna hjälpte blott för tillfället, och eländet växte därefter blott så mycket argare. Staten bjöd den enda varaktiga hjälpen i nöden. Dess utplundring blev allt mer adelns främsta sysselsättning. Alla inkomstbringande ämbeten, som konungen hade att ge bort, blev dess byte. Och då antalet ruinerade eller vid ruinens brant stående adelsmän växte år från år, måste också antalet sådana ämbeten växa. De löjligaste förevändningar måste slutligen uppfinnas för att förläna en behövande adelsman rätt att plundra staten. Att trots de behövande adelsmännen den mäktiga men rovgiriga och skuldsatta högre adeln ej blev bortglömd ligger i sakens natur.

Framför allt voro hovämbeten eftersökta sinekurer. De voro 'bäst betalda och erfordrade för sin skötsel minsta kunskap och arbete samt förde direkt till källan för alla ynnestbevis och alla nöjen. Inemot 15,000 personer voro anställda vid hovet, det stora flertalet blott för att under en titel ernå en inkomst. En tiondel av statsinkomsterna, över 40 miljoner Livres (motsvarar efter värdeförskjutning nu ungefär 100 miljoner francs) måste uppbådas till underhåll åt denna onyttiga massa.

Men därmed nöjde sig adeln icke. I *statsförvaltningen* fanns olika slag av ämbetsbefattningar. — Somliga fordrade en viss utbildning och ställde stora anspråk på arbetskraften. Dessa, som statsförvaltningen i verkligheten ålåg, betalades måttligt och förlänades åt borgerliga. Därjämte fanns det poster, vars innehavare blott hade att "representera", blott ålåg den tunga plikten att roa sig och sina likar. Dessa rikt avlönade platser förbehölls adeln.*

Vid besättande av officersposter i *armén* hade man tidigare i första rummet tagit hänsyn till förtjänst och skicklighet. Under Ludvig XIV fann man likaväl borgerliga som adliga officerare i armén. Endast under fredstider föredrogs de senare. Ju hungrigare efter ämbeten adeln blev, desto mer eftertraktade den att för sig reservera de högre officerstjänsterna. Under officerarna, som hade den svåraste tjänsten, kunde man rekrytera ur "la Canaille". De väl betalda och därjämte icke alltför mödosamma i synnerhet i fredstider — och kunskapskrävande officersplatserna blev ett privilegium för adeln. Officerarna kostade årligen 46 miljoner Livres, hela manskapet måste nöja sig med 44 miljoner. Ju mera skuldsatt adeln blev, desto ängsligare vakade den över sin förmånsrätt till officersplatserna. Få år före revolutionens utbrott (1781) utkom ett hemligt edikt, som förbehöll officersplatserna för den *gamla* adeln. Den som ville bli officer måste uppvisa icke mindre än fyra adliga anor på svärdsidan. Icke blott borgarståndet utan även hela den sedan ett århundrade nybakade adeln blev alltså därigenom utesluten från officersståndet.

* Enligt en ordonans av 1776 voro sådana, platser: 18 provinsguvernement med en sold av 60,000, 21 à 30,000 Livres vardera; 114 guvernement à 8,000 till 12,000 Livres; 176 stads-löjtnanter à 2,000 till 16,000 Livres. 1788 skapades därtill 17 stadsöverkommendanten med en fix inkomst av 20,000 à 30,000 Livres och bostadstillägg om 4,000 till 6,000 Livres månatligen; därjämte underkommendantsplatser.

Inom *kyrkan* voro de högre, bra betalda platserna dels sedan gammalt uttryckligen förbehållna adeln, dels vore de det faktiskt, då konungen hade hand om deras tillsättning och denne alltmer lät adeln ensam få dessa platser. Även där infördes uttryckligen kort före revolutionen adelns uteslutande rätt till platser, som medförde stora inkomster, även om det ej blev offentligt kungjort. De 1,500 rika prebenden, över vilka konungen förfogade, tillföll adeln likaväl som biskops- och ärkebiskopsstolarna. Och bland dem fanns verkligen feta små inrättningar. Frankrikes 131 biskopar och ärkebiskopar hade tillsammans av sina platser en årlig inkomst av mer än 14 miljoner Livres, över 100,000 Livres pr huvud. Kardinal Rohan, ärkebiskop av Strassburg, hade som kyrkofurste över en miljon Livres årligen! Därför kunde denne värdige själasörjare gott tillåta sig lyxen att köpa ett diamanthalsband på 1,400,000 Livres, i förhoppning att därmed vinna drottning Marie Antionettes gunst.

Men alla dessa så rikligen avlönade platser i kyrkan, armén, statsförvaltningen, vid hovet räckte icke för den dels rovgiriga, dels skuldsatta adeln. Gång på gång bestormades konungen att ge adeln extraordinära tillskott av statens förmögenhet, ena gången för att befria en betryckt adelsman ur hans penningförlägenhet, en annan gång för att tillfredsställa en hög herres eller en hög dams nyck.

Från 1774 till 1789 utgavs i pensioner, gåvor och på liknande sätt 228 miljoner Livres av statsskatten, därav 80 miljoner för konungens familj: Konungens bröder hade vardera på detta sätt "förvärvat" över 14 miljoner. Finansministern Calonne köpte några få år före revolutionens utbrott inför ett jättelikt underskott i statshushållningen åt drottningen lustslottet S:t Cloud för 15 miljoner Livres och åt konungen Rambouillet för 14 miljoner. Ty denne betraktade sig inte blott som statsöverhuvud utan även som Försten bland jordägare och drog ej i betänkande att som sådan rikta sig på statens bekostnad.

Familjen Polignac, som kunde glädja sig åt Marie Antionettes särskilda gunst, hade ensamt i pensioner ett belopp av 700,000 Livres. Hertigen av Polignac erhöll dessutom en livränta av 120,000 Livres och en gåva en gång för alla på 1,200,000 Livres för att köpa sig ett gods.

Vi ha hittills talat om adeln helt enkelt som företagare i denna organiserade plundring av stat och folk. Detta är egentligen oriktigt. En betydande del av adeln, för visso dock blott en minoritet, deltog icke däri utan var ytterst uppbragt däröver. Det var de ekonomiskt efterblivna provinsernas lågadel, hos vilken feodalhushållning ännu bestod i sin fulla kraft, så delvis i Bretagne, så i Vendeé. Där levde feodalherrarna på gammalt vis på sina slott i stället för att dra till Paris och Versailles, mitt ibland sina bönder, själva blott förnämre bönder. Råa och obildade men även kraftiga och självmotvetna, tillfredsställde de lätt sina anspråk, vilka huvudsakligen sträckte sig till mycken och god mat och dryck, genom sina arrendatorers naturaavgifter. Varken pressade av skulder eller drivna till kostsam prakt hade de ingen orsak att öka eller ens att hänsynslöst indriva dem tillkommande prestationer. De stod ingalunda på dålig fot med sina bönder. Samlevnaden under liknande omständigheter uppväckte en viss sympati. Och feodalherren i de efterblivna områdena hade ännu icke blivit den onyttige utsugaren och parasiten som i de framskridna. I de senare hade den kungliga byråkratin övertagit alla de administrativa funktionerna, polis- och domarefunktionerna, som förut feodalherren utövat. Vad som ännu därav fanns kvar för denne var likgiltigt för ordningen och säkerheten inom området; av ett medel att bevara dettas välstånd blev ett medel att utsuga det. Godsägarnas justitie- och polistjänstemän fingo då på intet sätt lön. Tvärtom de måste *betala* sina platser: de köpte sig så tillåtelse att plocka sin herres underlydande.

Annorlunda i de gammalfeodala distrikten. Godsherren förvaltade där ännu sitt godsområde, sörjde för vägar och säkerheten på dem, avgjorde tvister mellan sina underlydande, bestraffade förseelser och överträdelser. Ja, han utövade emellanåt t. o. m. den gamla funktionen att skydda sitt folk mot främmande fiender visserligen ej mot fientliga arméer. Den fiende, som tid efter annan visade sig i dessa distrikt för att plundra, var konungens

skatteindrivare; vi ha exempel på att feodalherren jagat bort dem, då de gått för långt.

Dessa adelsmän voro ingalunda sinnade att obetingat underkasta sig konungens makt. Hovadeln med sitt påhäng i armé, kyrka och högre byråkrati hade alla skäl att träda i bräsch för konungens absoluta makt. Vad feodalherren ej lyckades att utpressa ur bönderna på grund av sin feodala titel, det hämtade konungens skatteförpaktare och ämbetsmän, och för visso desto bättre ju större deras makt var, ju absolutare konungens makt var. Ju oinskränkta konungadömet blev, desto godtyckligare och hänsynslösare kunde det dra till skatteskraven, desto mer kunde det emellertid också undandra av statsinkomsterna, som avsågs till täckande av statsbehov, och slösa dem på sina kreatur.

Men detta var ej efter lantjunkarnas sinne. Av hovets nåd föll ingenting på dem och de behövde den ej heller. Ju mera skatteskraven drogs till, desto utfattigare blev deras undersåtar och ju mera den dömande, den administrativa och polismakten tillföll konungens byråkrati, desto mera förlorade de själva i makt och anseende inom sitt distrikt.

De kände sig icke i likhet med de smilande hovmännen som konungens lakejer utan i äkta feodal anda som dennes jämlingar. För dem var som under feodaltiden konungen blott den störste jordägaren bland jordägare, den främste bland likar, som icke tordes verkställa någon förändring i staten utan deras samtycke, gent emot vilken de segt fasthöll vid sina ärvda friheter och rättigheter — för visso utan stort resultat.

De hade så mycket mera orsak därtill, som, i den mån statens behov av skatter steg, nya skatter infördes, vilka tvärtemot deras tidigare skattefrihet träffade även adelsmännen, så att lantjunkaren även måste bidra till att bära statens bördor utan att få del av dess fördelar. Allt högre ropade de därför på sparsamhet i statshushållningen, efter reformer i finansväsendet, efter dess övervakning genom en ståndsrepresentation.

Så se vi adeln delad i två mot varandra fientliga fraktioner: i hovadeln och dess anhang, som omfattar hela den högre och flertalet av den mellersta och lägre aristokratien, vilka bestämt kämpa för kungadömet absoluta makt, och i lantadeln, som består av de ekonomiskt utvecklade distriktens mellersta och lägre adel, vilken lidelsefullt kräver inkallandet av en ståndsrepresentation till kontroll över statsförvaltningen.

Bedömer man icke gångna tiders partier efter de klassintressen de representera, utan efter deras tendensers yttre överensstämmelse med Moderna slagord, så måste Frankrikes mest efterblivna element framstå för oss som "framskridna", som "liberala" ty de strävade på liknande sätt som tredje ståndet efter en inskränkt monarki i stället för den absoluta.

Och likvid stod ingen så fientlig som de gent emot de nya idéerna och de uppåtsträvande klasserna.

Lantjunkaren hyste gent emot bourgeoisien bondens hat mot stadsbon, naturalhushållarens mot penningmänniskan, den obildades mot den bildade, arvesittarens mot den påträngande uppkomlingen. Han behandlade honom med öppet förakt där han mötte honom, vilket visserligen inte alltför ofta var fallet.

Däremot kom stadsadeln och en del av bourgeoisien varandra snabbt närmare. Hovaristokraten bemötte visserligen fader skraddare och handskmakare om möjligt ännu högmodigare än ståndsbrodern från landet. Hantverkaren måste räkna det som en ära att arbeta för den höge herrn; att han även ville ha betalt för sitt arbete syntes som en oförsämd förmåtenhet. Men helt annorlunda umgicks man med den *höga finansens* herrar. De ägde i rikligaste mått vad adeln mest behövde, pengar; av dem berodde han, i deras gottfinnande låg det att göra honom bankrutt eller att förlänga hans existens. Hovets aristokrater voro, få familjer undantagna, den höga finansens skuldtrålar från konungen ner till den ringaste pagen; sådana herrar tordes man icke behandla för oförsämd. Ludvig XIV, den stolte "solkonungen" hade en gång hälsat juden Samuel Bernard som en furste i hovets åsyn; mannen var för visso sextio gånger

millionär. Skulle konungens tjänare vara stoltare än sin herre? Den höga finanserna blev allt mer lik adeln; den köpte adliga titlar och adliga gods. Ja, många utfattiga ädlingar sökte till och med att förgylla sin förrostade vapensköld genom äktenskap med någon rik nyadlad finansaristokrats dotter. Man tröstade sig med att den bästa åker tid efter annan måste gödslas. Sedan dess har adeln råkat tämligen djupt ner i dyngan. Den höga finansens salonger liknade mer och mer adelns och det som kanske allra mest befordrade de båda klassernas närmanden var att de befann sig i samma dy. De prostituerade voro lika fäla för kvinnorna från tredje ståndet som för grevar, hertigar och biskopar. I bordellen försvann all ståndsskillnad och Frankrikes hov liknade på betänkligt sätt en sådan. Vi ha ovan sett hur en ärkebiskop sökte köpa en drottning med diamanter.

Olika skriftställare (så t. ex. Buckle) ha i de adligas tilltagande beblandelse med penningfolket i Paris sett ett resultat av den "demokratiska andan", som enligt uppgift spökade i alla huvuden före revolutionens utbrott, till vilken klass de än hörde. Skada att just vid samma tid på tillskyndan av dessa "demokratiska" adelsmän an-provet för officersståndet skärptes, kyrkogodsens förklarades för adelns uteslutande privilegier och nya adliga sinekurer skapades inom byråkratin. Det var icke demokratiska idéer utan materiella, vilka samtidigt som de skärpte aristokratins exklusivitet med hänsyn till statens ämbeten, försvagade den yttre skillnaden mellan den gamla jordägareadeln och den nya penningadeln.

Denna paris-adelns "fördomsfrihet" på sällskapslivets område var naturligtvis misshaglig för lantjunkarna. Kanske ännu mera "fördomsfriheten" ifråga om religion och moral. Lantadeln, som ännu levde mitt i den gamla feodala driften, höll även fast vid de tankeformer, som motsvarade denna, vid sina fädernas religion. För Pariser-adeln var däremot feodalismens kvarlevor numera blott medel att utsuga massorna och hålla dem nere; någon annan mening hade för honom dess funktioner icke mera, av vilka han mestadels blott erhöi titeln och inkomsterna. Ut ifrån denna ståndpunkt betraktade Pariseradeln även religionen. För honom själv, som bodde i staden långt från de feodala ruinerna, förlorade religionen all betydelse; den syntes honom god blott i samma mening som feodaltidens andra rester, till att utsuga och hålla massorna nere. För det "okunniga" folket var religionen i hans ögon högst nödvändig; det kunde ej bestå utan religion; men den "upplysta adeln" kunde bespotta densamma.

Hand i hand med fritänkeriets utveckling gick i de adliga salongerna de gamla sedernas förfall, från vilka även den materiella grundvalen var undandragen. För den gammalfeodala godsägaren var hushållet och hustruns beskaffenhet av största betydelse; utan reglerad, stadgad hushållning råkade hela produktionens mekanism i stockning. Ett fast äktenskap, en stram familjetukt var därför en nödvändighet. För hovmannen, som ingenting annat hade att göra än att roa sig och kasta ut pengar, var äktenskap och familj högst överflödiga; de voro besvärliga former, som man visserligen till det yttre underkastade sig, emedan man ju dock måste skaffa legitima arvingar, men vilka man likväl ej strängt höll fast vid. Hur kungarna föregick adeln i avseende å "den fria kärleken" är alltför bekant för att vi' är behöva närmare gå in därpå.

Lantadeln var naturligtvis lika upprörd över denna stadsadelns fördomsfrihet som över dess utplundring av statens finanser, under det stadsadeln förebrådde lantadeln dess råhet och okunnighet liksom dess egenmäktighet. Adelns båda delar stod fientliga mot varandra.

Jämte dessa båda adelspartier fanns det även adelsmän, som gick över till fienden och bekämpade feodalsystemet från grunden. I synnerhet i den lägre, finansiellt ruinerade adelns led fanns många, vilka ej tilltalades av den kyrkliga banan, ej voro vuxna krigstjänsten, ingen vart kom vid hovet eller helt enkelt föll i onåd; slutligen fanns även män, vilka kände hovadelns rutenhet lika vidrig som lantjunkarnas råhet och bornerhet*, vilka erkände

* bornerhet = trångsynthet – Red

sammanstörtningen av det härskande systemet för oundviklig och fylldes av medlidande med massornas elände. De ställde sig på det tredje ståndets sida, de sällade sig till dess intelligens, till dess litteratörer, pamflettister, journalister, vars makt tilltog i samma grad som det tredje ståndets betydelse steg. Det var de intelligentaste, mest energiska, oförskräckta och karaktärsfasta medlemmarna av aristokratin, som sålunda gick samman med tredje ståndet; först kom enskilda, då dess seger var avgjord, strömmade de i stora skaror till och försvagade på det kännbaraste sin klass just i det ögonblick, då denna behövde samla all sin kraft för att åtminstone uppskjuta undergången.

Och i samma ögonblick svek även de båda pelare, på vilka det gamla regementet hade säkrast byggt, *prästerskapet* och *armén*.

I båda institutionerna voro, såsom redan nämnts, de högre posterna adeln förbehållna; det tredje ståndet levererade däremot pastorerna och underofficerarna, vilka var i sin verksamhetskrets hade samma uppgift, den nämligen att drilla sina underlydande till viljelösa maskiner, vilka utan vidare lydde varje befallning. Men de, som sålunda hade att uppfostra och leda de härskande klassernas verktyg, hörde själva till de utsugna.

Kyrkan var enormt rik. En femtedel av hela Frankrikes jord hörde henne till, och just den fruktbaraste, bäst odlade femtedelen, vars relativa värde vida översteg den andra jordens. Man uppskattade kyrkogodsens värde till fyra tusen miljoner livres* och dess avkastning till 100 miljoner. Tiondet gav kyrkan dessutom 123 miljoner årligen. Av dessa jättelika inkomster tillföll, fränsett de olika kyrkliga korporationernas inkomster av den rörliga förmögenheten, lejonparten de högre värdighetsinnehavarna och klostren,** pastorerna levde däremot i jämmerligt armod, i eländiga bostadshålor, ofta nära svältgränsen. Och dock fingo de utöva alla de funktioner, som kyrkan överhuvud ännu hade. De märkte ingenting därav, att de tillhörde ett privilegierat stånd. Bundna till det tredje ståndet genom familjeförbindelser, utan utsikt att någonsin komma framåt, fattiga, överlastade med arbetet och levande mitt ibland en eländig befolkning, skulle de hos denna inskräpa den obetingade lydnadens plikt gentemot de onyttiga dagtjuvar, som endast belönade dem själva med att trampa på dem, skulle de främja utplundringen av ett folk, från vilket man redan tagit det sista; utsugningen av bröder och fäder till förmån för övermodiga slösare som obesett kastade tusentals människors arbetsinkomst i sina glädjeflickors sköte.

Och skulle arméns underofficerare evigt låta skinna sig utan lön och utan utsikter av adliga guldnäbb, vilka ingenting förstod av tjänsten och icke bekymrade sig därom, medan det viktigaste och mest ansträngande arbetet i allt större utsträckning tillföll underofficerarna?

Ju mera utmanande och rovgirig adeln blev, ju mera aristokraterna ensamma behöll de goda posterna i armé och kyrka för sig själva, desto mera trängde de underofficerare och pastorer över på tredje ståndets sida. De maktägande såg visserligen, tack vare den subalternerna i här och kyrka pålagda plikten till stum lydnad, ingenting av denna utveckling. Så mycket hårdare träffade slaget i det avgörande ögonblicket, då de nödvändigast behövde alla sina hjälptrupper och dessa vände sig emot dem.

I Generalständerna av 1789 var till en början den viktigaste frågan, huruvida omröstningarna skulle ske per capita eller efter stånd. Tredje ståndet fordrade det senare – antalet av dess representanter var dock dubbelt mot vartdera av de båda andra ståndens. Adeln trodde sig däremot med hjälp av kyrkan behärska Generalständerna, om omröstning kom att ske efter stånd.

* 1791 uppskattade deputeraden Amelot värdet av de kyrkogods, som sålts eller voro till salu, utom skogsområdena till 3,700 miljoner.

** De 339 Premonstratenserna skattade sina årsinkomster till mer än 1 miljon; Benedikterna i Cherry, 298 till antalet, fingo årligen 1,800,000 livres; i S:t Gum, 1672 stycken hade en nettoinkomst av 8 milj., fränsett vad som tillföll deras abbéer och titulärprierer, vilka, inkasserade årligen en ungefär lika, stor summa,

I denna strid lämnade kyrkan adeln i sticket. Bland dess representanter räknade man 48 ärkebiskopar och biskopar och 35 abbeéer och domprostar, men därjämte 708 pastorer. Det stora flertalet av dessa följde tredje ståndet och bidrog i hög grad till att kravet om röstning pr capita segrade.

Armén skulle åter gottgöra adelns nederlag. Hovet vidtog omfattande militära åtgärder i Versailles och Paris, som tydde på ett kommande statsstreck. Hade man slagit ner Paris, hoppades man snart vara färdig med Nationalförsamlingen, vartill Generalstånderna omvandlat sig.

Ett uppror provocerades lätt genom avskedandet av den populäre ministern Necker (den 12 juli). Men detta kom ej att sluta till hovets fördel. De franska gardena övergick till folket, de andra regementena vägrade att skjuta; officerarna måste dra dem tillbaka, om de icke skulle få bevittna även deras avfall. Men 'folket, som ville skydda sig mot nya våldsdåd, 'slog sig icke till ro därmed. Det beväpnade sig den 13 juli och då den 14 juli den uppgiften utbreddes att förstaden St. Antoine hotades av Bastiljens kanoner och samtidigt friska trupper voro på marsch från St. Denis, erövrade folket och franska garden gemensamt den hatade fästningen. Pastorernas och gardenas avfall är två avgörande moment i den franska revolutionen.

Så se vi hela den reaktionära massan, adel, kyrka, armé söndersplittrad och oenig vid revolutionens utbrott. En del opålitlig, en del öppet på sina fienders sida, en del stockreaktionär men motståndare till den absoluta monarkin, ivrigt begärande finansiella reformer, en del "upplyst" 'men djupt insnärjd i det härskande systemets missbruk, som blivit deras existensvillkor, så att varje finansreform var deras dödsdom. Den ena delen av de vid sina privilegier segt fasthållande privilegierade djärv och energisk men okunnig, bondsk, oförmögen till statsförvaltning, den andra delen bildad, förtrogen med statens behov men feg och karaktärlös. En del svag och ängslig, benägen för medgivanden, en annan högmodig och våldsam; alla dessa motsatser livligt bekämpande varandra, tillskrivande varandra skulden att det gått så långt. Och hovet, prigsivet åt dessa inflytanden, än behärskat av det ena än av det andra, ena dagen väckande förbittring genom våldsdåd, den andra görande sig föraktligt genom feghet! Sådan är bilden av det härskande ståndet vid revolutionens början.

IV. Ämbetsmannaadeln.

En egendomlig mellanställning mellan de båda första och det tredje ståndet intog *statsförvaltningens* organ.

Delvis hade ännu den gamla, feodala förvaltningens organ hållit sig uppe, berövade sina väsentliga funktioner men icke sina inkomster. Då dess platser hörde till de förnämsta medlen att utplundra staten till förmån för feodaladeln, indrogs de ingalunda i den utsträckning de blivit överflödiga. Tvärtom ökades som vi sett antalet av de mest lukrativa och mest överflödiga av dem under loppet av 18:de århundradet.

Bredvid dessa gagnlösa organ måste dock andra skapas inom rättsskipningen, polisen och skatteväsendet, som bättre motsvarade den nya monarkin. Man skapade allt flera nya ämbetsmannatjänster, vars innehavare utnämndes av konungen. Till en början voro de endast obetydligt eller icke alls besoldade av konungen, de voro desto mera hänvisade till inkomster av avgifter och sportler, med vilka befolkningen måste betala deras funktioner. I den grad ämbetenas verksamhetskrets utsträcktes, växte också deras inkomster; då låg det nära till hands för den i evig penningnöd varande konungen att icke helt enkelt *ge* bort dessa ämbeten, som gav så goda inkomster, utan *sälja* dem. Redan i 15:e århundradet började i Frankrike detta bruk och naturaliserades snart som ett av konungens huvudmedel att skaffa pengar. I detta syfte ökades statsämbetenas antal snabbt. Icke endast skrånas och andra korporationers styrelseplatser utan hantverksmästarna själva blev statstjänstemän, som måste betala sina platser, om deras skrå ej var rikt nog att köpa sig självständighet. Man främtog också städerna

deras självstyrelse, för att, om de ej med dryga pengar återinlöste denna, göra stadsämbetena och stadsvärdigheterna till statliga, naturligtvis på bekostnad av städernas befolkning, som fick betala sportlerna till dem. Men icke ens detta hjälpte för att göra slut på monarkernas eviga penningnöd, och det uppfanns och såldes slutligen de mest absurda ämbeten, varigenom befolkningen förpliktigades till nya avgifter. Så skapades t. ex. under Ludvig XVI :s sista år följande nya "ämbeten": perukuppsyningsmannen, kött- och svingranskaren, höräknaren, vedstaplareuppsyningsmannen m. fl. Från 1701 till 1715 tog konungen för försäljning av nya ämbeten in 542 miljoner livres. Vem som köpte dem intresserade honom ej. Arméns skattmästare köpte de poster, som skulle övervaka dem, och befriade sig därigenom från all kontroll.

Med en sådan ämbetsmannakår lät sig i längden en stor modern stat ej regera. Under densamma uppstod ett nytt ämbetsmannalager, en stramt centraliserad av konungen fullständigt beroende byråkrati, som icke endast gjorde de feodala förvaltningsorganens funktioner överflödiga utan även de köpta ämbetenas, dock utan att minska deras antal eller den genom dem försiggående utplundringen.

Tvärtom, ur de sålda ämbetena utvecklades en ny aristokrati: begåvade med skattefrihet och andra privilegier blev de viktigaste av dem emot en bestämd avgift *ärfiliga* och medförde adlig rang. De bildade ämbetsverkens adel (noblesse de robe) gentemot den gamla feodala adeln, värjans adel (noblesse de l'épée). Ekonomiskt oberoende av konungen visade sig den nya adeln emellanåt ganska omedgörlig, ofta omedgörligare än den gamla adeln.

I ämbetsmannaaristokratins spets stod *Parlamenten*, med vilket namn man betecknade de högsta domstolarna.

Det uppåtgående kapitalistiska produktionssättet hade gjort juristernas klass särskilt viktig och oundgänglig. Ju mera varuproduktionen blev produktionens härskande form, desto talrikare och mera invecklade blev avtalen mellan de enskilda varuägarna, desto stridigare de förhållanden, som framväxte därur. Den feodala rätten och den feodala rättsskipningen stod hjälplösa däremot. Det krävdes en ny rätt, som man till en början sökte utveckla ur den kanoniska rätten, men vars ändamålsenligaste grundval man snart fann i den romerska rätten. De nya förbindelserna fordrade emellertid också folk, som ägnade hela sitt liv åt att finna sig till rätta i den nya rättens slingrande irrgångar. *Juristernas* klass, domare och advokater växte raskt och blev lika ansedd som oundgänglig. I själva verket hotade en ämbetsinställelse från deras sida att bringa all handel och vandel i stockning.

Att de högsta domstolarna åtnjöt särskilt anseende är helt naturligt. Detta anseende ökades betydligt av deras politiska ställning. De franska konungarna såg i Parlamenten, som rekryterades av tredje ståndet och dömde på grundval av en för absolutismen gynnsam rätt, den romerska, förträffliga verktyg till att bryta feodaladelns motstånd och utvidgade därför alltjämt deras befogenheter och makt under loppet av 14 och 15 århundradet. Köpbarheten av parlamentsämbetena, vilken infördes under 16:de århundradet; den ekonomiska självständigheten hos Parlamenten, vars betydelse för hela det sociala och politiska livet alltmer ökades, vars medlemmar, tack vare feta alltjämt växande sportler, blev allt rikare; allt detta bringade det dithän, att dessa domstolar, som nått sin makt såsom absolutismens verktyg, slutligen för att bevara sin självständighet och sina privilegier vågade bruka denna makt gentemot konungadömet självt t. o. m. i en tid då varje annan skranka för detsamma var nedriven så att det syntes allsmäktigt.

Alla dessa omständigheter förefalla oss dock ej tillräckliga att förklara den väldiga roll, som det främsta och äldsta av dessa Parlament, nämligen Paris', spelade från 16:de till 18:de århundradet. Varken dess ålder eller dess rang göra denna roll begriplig; detta gör endast den omständigheten att detta parlament just var Paris' Parlament, det Paris som redan under hugenottkrigen visat att ingen konung ostraffat kunde ringakta det. I Paris' offentliga meningens

makt låg ej den minsta delen av därvarande Parlaments makt. Men just därför måste det göra denna mening medgivanden, måste det inrätta sin hållning så, att denna vann Paris' bifall. Detta förde till ganska märkvärdiga resultat.

Det är naturligt att de av konungen ekonomiskt oberoende ämbetsmännen icke endast voro mycket omedgörliga utan även att de i ämbetsutövningen i regel endast hade sin personliga fördel för ögonen. Varken fruktan för avsättning eller hopp om befordran eller något som helst intresse för deras förvaltningsområde påverkade dem. De nöjde sig ej med sina regelbundna inkomster och sportler utan försökte genom missbruk av sin ämbetsmakt att öka dem, där de kunde.

Uppbördsmännen bedrog statskassan, såg genom fingrarna med skatterna från de rika, som köpte deras gunst, och täckte bristen genom desto hänsynslösare utpressning av de fattiga. Rättvisan kunde köpas. Förvirring, osäkerhet och korruption härskade på alla statsförvaltningens områden.

Parlamenten stod i ämbetsmannaadels spets. Där blomstrade också korruptionen bäst. Gemenhet, besticklighet, rovgirighet frodades lika yppigt i dess mitt som aristokratisk inbilskhet och fanatiskt hat mot alla nyheter, som hotade deras privilegier, egenskaper som under 18 :de århundradets förlopp ådrog dem de framåtsträvande, rättsinnade elementen fiendskap och mycken moralisk tuktan.

Med all energi bekämpade *Voltaire* "Calas, Labornes och Lallys mördare", och de "memoirer", Beaumarchais offentliggjorde 1774, framställde det dåvarande rättsväsendets korruption på ett förkrossande sätt.

Men för att kunna rädda denna korruption och sina privilegier måste det tongivande parlamentet, Pariser-parlamentet, åtnjuta parisarnas gunst, och måste göra de i Paris populära slagorden till sina egna. Tillsammans med parisarnas och aristokraternas rebelliska del steg parlamentsmedlemmarna år 1648 under Fronden på barrikaderna. I samklang med parisarna uppträdde Pariser-Parlamentet emot Ludvig XVI:s ministärs "despotism" och för "självbestämmningsrätten" och "nationens frihet", varvid det förvisso betecknade sig själv som den enda rätta folkrepresentationen.

Av Frankrikes många underbara förrevolutionära företeelser är parlamenten de icke minst underliga, då de kämpade för folkets rättigheter för att kunna bevara sina egna privilegier, vilka tillförsäkrade dem att plundra folket.

V. De privilegierades resning.

Striden mellan parlamenten såsom ämbetsmannaadels förfäktare och den strängt centraliserade despotiska statsförvaltningen utvidgade sig efter hand till en samtliga de privilegierades strid emot denna, emot det absolutistiska kungadömet, till en strid ej blott i form av en hovintrig, om vilken folket intet anade, hur djup än tvedräkten månne vara, utan som vädjade till klassbröderna utom hovet och drog in massorna inom sitt område.

Den mest betydande av dessa rörelser var den redan i förra kapitlet nämnda Fronden. Den inföll i första hälften av 17:de århundradet, då adeln ännu ägde självmedvetande och kraft. En liknande rörelse skulle åter uppstå i sista kvartseket av 18:de århundradet. Rörelsen av 1648 utlöpte i en ytterligare förstärkning av absolutismen. Den rörelse, som började 1787, skulle sluta med tredje ståndets seger, den skulle ge stöten till den stora revolutionen.

Vi ha redan i 2:dra kapitlet hänvisat till Ludvig XVI :s vankelmodiga hållning.

Om denna var den klassiska representanten för den absoluta monarkins dubbelsjäl, så ha dess båda sidor också under hans regering funnit sina klassiska uttryck i *Turgot* och *Calonne*. Den förste, en lika djup tänkare som stor karaktär, sökte som minister verkligen göra statsmakten

tjänlig för den ekonomiska utvecklingen, att röja hindren för densamma ur vägen och genomföra vad teoretikerna erkänt som oundgängligt för statens och samhällets upprätthållande. Han tillbakavisade att låta missbruka statsförvaltningens organ till utplundring av staten i hovadelns intresse. Han avskaffade dagsverken, inrikestillarna, skråna och befriade industrin från reglementenas tryck. Han ville påföra adel och prästerskap samma skatter som tredje ståndet och underkasta användandet av statsinkomsten kontroll av en ståndsrepresentation. Det var odrägliga ingrepp i "heliga rättigheter". Ledda av drottningen reste sig de privilegierade utplundrarnas här emot reformministern och Turgot led nederlag vid stormlöpningen 1776.

Efter en rad experiment, försök att tvätta pälsen utan att väta den, kallade konungen *Calonne* till styret (1783). Detta var en man efter drottningens hjärta, en ytlig men slug och oförsämnd svindlare, representerade han den maximen att offra åt den allt omåttligare hovadeln ej blott statens nuvarande utan även dess framtida inkomster och att plundra ej blott de ögonblickliga tillgångarna utan även dess kredit. Det ena lånet följde på det andra; under de 3 år han var minister, lånade han på statsskatten 650 miljoner Livres (Louis Blancs noggranna framställning), en för dåtida förhållanden oerhörd summa. Och nästan allt inkasserade hovet, kungen, drottningen och deras gunstlingar. "Då jag såg att alla sträckte fram sina händer, höll även jag min hand under", säger en prins, som berättar om det dåvarande glädjeruset. Hovet simmade i själva verket i lycka, ingen röst höjdes, som varnande sökte visa, vartill ett sådant vanvettigt handlande måste föra; Ludvig XVI själv uttryckte sin utomordentliga tillfredsställelse med finansministern, vilken betecknande nog började sin verksamhet med att han lät konungen betala sina skulder till ett belopp av 230,000 Livres. Hela hovet förundrade sig över, hur lätt och snabbt den store mannen lyckats lösa den sociala frågan.*

Hovets vanvettiga handlingssätt hade naturligtvis till följd att hela systemets sammanstörtande påskyndades. Efter tre års dårhusmässig hushållning var *Calonne* med all sin kvickhet färdig.

Det årliga underskottet hade stigit till 140 miljoner Livres och *Calonne* själv såg sig tvungen till den bekännelsen, att intet lån kunde längre uppskjuta den omedelbart hotande bankrutten; hjälpa kunde endast en ökning av inkomsterna och en minskning av statens utgifter, vilket var möjligt blott på de privilegierades bekostnad. Ur folkets ryggar kunde icke mera skäras.

Då *Calonne* meddelade detta till Notablerna, som han sammankallat (februari 1787), svarade honom ett skri av raseri från de privilegierades led, men skriet gällde ej *Calonnes* skamlösa hittillsvarande förvaltning utan att denna skamlösa förvaltning nu måste sluta, emedan en fortsättning blivit omöjlig. *Calonne* föll, men då hans efterträdare måste fortsätta politiken att öka de privilegierades pålagor, så att dessa vann den övertygelsen, att kungadömet ej längre var i stånd att tillförsäkra dem samma utsträckta utplundring av Frankrike som förut, då reste de sig emot kungadömet självt. Otroligt, men sant: adel, kyrka, parlamenten, alla de privilegierade, vilkas ställning redan fullständigt underminerats och vars enda kvarvarande styrka fanns i kungadömet slog sig samman för att själva undergräva denna hållpunkt. Så blind kan rovlustnaden hos en klass, som överlevat sig själv, göra densamma omedelbart före dess undergång, att den själv gör allt för att påskynda slutet.

De privilegierade hade ingen aning om, hur mycket de samhällliga maktförhållandena förändrat sig, de trodde, att förhållandena ännu voro desamma som alltid förr, då de trotsat konungarna och tredje ståndet och fordrade därför stormande återinkallelse av Generalstånderna efter mönstret av 1614. Dessa, som numera blott stöddes av den kungliga makten, ville genom egen kraft bevara sina privilegier, sin utplundringsrätt. I det ögonblick, då de privilegierade haft att hålla innerligt samman, emedan de voro hårt hotade, uppstod ett myteri

* Då det första lånet som *Calonne* upplade till följd av hans svindlande löften övertecknades menade en hög herre: "Jag visste väl att *Calonne* skulle rädda staten, men aldrig hade jag trott att det skulle lyckas honom så snabbt."

i deras mitt rörande delningen av bytet!

Blinda i sitt raseri begav sig de privilegierade faktiskt ut på revolutionär mark. Samtliga parlament ställde i maj 1788 in arbetet. Prästerskapet vägrade varje bidrag till statsfinanserna, så länge Generalständerna ej inkallats. Adeln reste sig väpnad i provinserna och i Dauphiné, Bretagne, Provence, i Flandern och Languedoc kom det till allvarliga oroligheter.

Att det tredje ståndet alltmera deltog i dessa rörelser och instämde i ropet på inkallandet av Generalständerna bringade icke de privilegierade till eftertanke; kungadömet hade visat, att det omöjliga längre kunde vara endast en härd för utplundring, kungadömet var alltså fienden, att bryta monarkins absoluta makt hade alltså blivit de privilegierades uppgift. Tredje ståndet föraktade de för mycket för att frukta det. Vem behövde frukta dumma bondlurkar, skomakare och skräddare och en handfull advokater?

Alla ståndens förenade stormlöpning var den monarkiska statsmakten ej vuxen. Den måste gå in på Generalständernas sammankallande. Dessa öppnades den 5 maj 1789, från vilken dato man i regel räknar revolutionens början. Det är emellertid anmärkningsvärt, att upproret mot den absoluta kungliga makten redan förut börjat och att det var de *privilegierade* som gav själva stöten därtill och framkallade den rörelse, som skulle sluta med dess egen undergång, att det var de, som frambesvor den församling som var bestämd att besegla deras öde.

Väl förenade sig de fientliga bröderna adel och kungadöme åter, väl skockades de privilegierade åter omkring monarken, då de märkte hur fientlig folkets stämning var emot dem och stämningen hos tredje ståndets representanter. Men då var det redan för sent.

VI. Bourgeoisin.

Lika splittrat som de båda första stånden visade sig det tredje ståndet. Det är nu mod att beteckna kapitalistklassen som det tredje ståndet, gentemot vilket arbetareklassen står som det fjärde.* Alldeles bortsett från att det moderna löneproletariatet är en *klass* och ej ett *stånd*, ett samhällsskikt, som skiljer sig från de andra genom ett egendomligt ekonomiskt läge men icke genom särskilda rättsliga institutioner, alldeles frånsatt detta kan det ej tillåtas att tala om ett fjärde stånd, ty proletariatet existerade redan i det tredje ståndets sköte. Detta omfattade hela den befolkning, som ej tillhörde de båda första stånden, icke blott kapitalister utan även hantverkare, bönder och proletärer. Vilken brokig massa tredje ståndet representerade kan man lätt tänka sig. Vi finna i dess mitt de skarpaste motsättningar med mest olika mål och kampmedel. Om en enhetlig klasskamp var därför ej tal.

Icke ens den klass, som man nu företrädesvis betecknar som tredje ståndet, kapitalisternas klass, bildade en sluten falang.

I kapitalistklassens spets stod den höga finansen. Som den viktigaste långgivaren åt staten hade denna förvisso all orsak att önska reformer, som kunde rädda staten från bank-rutten, som höjde dess inkomster och minskade dess utgifter. Men dessa reformer borde ske enligt den kända principen: ”tvätta pälsen åt mig, men gör den icke våt”. I verkligheten hade herrar finansiärer alla skäl att ställa sig fientliga emot en ordentligt genomgripande finansreform

* Föreställningen om ett fjärde stånd dyker redan tidigt upp i revolutionen, men blott sällan menar man under denna beteckning arbetarklassen. Engels har därom meddelat mig följande intressanta data ur Karejews mig ej tillgängliga ryska bok om ”Bonden och bondefrågan i Frankrike det 18:de århundradets sista kvartsekel”: Redan den 25 april 1789 utkom Dufourny de Villiers: ”Det fjärde ståndets fordringar och klagomål, de egendomslösa daglönarnas, de arbetsoförmögnas, de fattigas o. s. v. stånd, de olyckligas stånd.” I regeln menar man med fjärde ståndet bönderna. T. ex. Noilliac: ”Den kraftigaste flygskriften. Bondeståndet i Generalständerna.” Den 26 februari 1789. S. 9 heter det: ”Tar vi nu från den svenska författningen de fyra stånden”. Vartout: ”Brev från en bonde till sin kyrkoherde om ett nytt sätt att hålla generalständer.” Cartrouville 1789 S. 7: ”Jag har hört att i ett nordiskt land ... bondeståndet lämnas tillträde till ständernas församling”. Även andra uppfattningar om det fjärde ståndet förekomma. En broschyr vill i köpmännen, en annan i ämbetsmännen se det fjärde ståndet o. s. v.

eller t. o. m. socialreform.

De flesta av dem besatt själva stora feodal-gods ävensom adelstitel och ville ej gärna avstå från därmed förbundna privilegier och inkomster. Men de hade också beträffande upprätthållandet av adelns privilegier det välvilliga intresse, som långgivaren har av att hans gäldenär icke ruineras. De voro borgenärer icke blott till konungen utan även till den skuldsatta adeln.

Ekonomerna hade väl demonstrerat att lantgodsets avkastning skulle stiga, om de kunde drivas efter rent kapitalistiska i stället för efter halvfeodala principer. För att fullborda övergången till rent kapitalistisk lantbrukshållning behövdes ett visst *kapital* till upprättande av vissa anläggningar, till anskaffande av kreatur, verktyg m. m. Detta kapital ägde endast ett fåtal adelsmän. Avskaffandet av de feodal prestationerna hotade dem med bankrutt. Att medverka därtill hade deras långgivare inge anledning.

Även sällskapligt och samhälleligt blev, som vi redan sett, adel och finans allt närmare förbundna. Varje finansreform måste dessutom föra till att ett statsämbete måste träda i skatteförpaktarens ställe. En rad av de viktigaste statsinkomsterna, saltskatten, dryckesskatten, tullarna, tobaksmonopolet voro *utarrenderade* Förpaktarna betalade därför årligen staten (under de sista åren före revolutionen) 166 miljoner livres, men pressade ur folket kanske dubbla summan. Skattearrendet var en av de mest inbringande metoderna att utplundra folket, hur skulle den höga finansens herrar kunna frivilligt avstå därifrån! Allra minst kunde man vänta att de skulle uppträda däremot.

De hade heller intet intresse av att underskotten och därmed statens skuldsättning tog-slut. Av statens skuldsedlar behöll de blott en del. De flesta visste de att för dyra pengar packa på "allmänheten", de mindre och minsta kapitalisterna, i synnerhet rentiererna. Den *risk* övertagandet av ett nytt lån medförde visste alltså den höga finansens att avvältra på andras skuldror. Men *profiten*, som tillflöt dem vid avslutandet av ett sådant dels direkt och dels indirekt, genom utplundring av staten såväl som allmänheten, var oerhörd. Varje nytt lån betydde en rik skörd för finansierarna. Ingenting kunde vara dem oangenämare än åstadkommande av en budget utan underskott, vilket skulle göra avslutandet av nya lån överflödigt.

Under dessa omständigheter är det ej underligt att den höga finansens, som *klass* betraktad, sympatier fanns på den gamla regimens, på privilegie-statens sida. Det är sant, de ropade på reformer, men vem gjorde icke det inför revolutionen! Den mest bornerade aristokrat var övertygad, att det bestående tillståndet var outhärdligt och reformer oundvikliga, missnöjet med det bestående var allmänt, men varje klass ville "reformer", som bringade densamma fördelar, ej offer.

Emellertid verkade den höga finansens, mycket mot sin vilja, som mäktig politisk agitator som medel att göra de fridsammaste borgare till politici och frihetssvärmare. Den var den kanal, genom vilken fler och fler skuldförbindelser trängde allt djupare ned bland folket. Den var den kanal genom vilken de samlade mindre och medelstora kapitalen tillflöt hovet genom de allt raskare på varandra följande lånen för att försvinna i hovgunstlingarnas vida fickor utan att fylla dem, då de alla voro betänkligt försedda med hål. Allt flera små och medelstora kapitalister blev statens fordringsägare. Detta slags bourgeoisie är i regel mycket oförarglig för varje regering. Filistern håller politiken för en brödlös konst, som ingenting inbringar utan på sin höjd kan kosta tid och pengar. Han hyllar den grundsatsen, att en var skall bli vid sin läst och låta kungen sköta regeringen. I en absolutistiskt styrd stat med utvecklat polispijoni som i gamla Frankrike, där borgarnas deltagande i politiken dessutom ansågs som en slags förbrytelse, var filisterns motvilja mot att bekymra sig om vad som föregick utanför husknutarna ännu mindre.

Men detta förändrades när han blev statens långgivare och man började överväga möjligheten av en bankrutt. Då upphörde politiken att vara en brödlös konst, den blev en viktig affärsangelägenhet. Den mindre bourgeoisie fick plötsligt ett påfallande intresse för alla frågor

rörande statsförvaltningen och då det ej var svårt att inse att de båda främsta ståndens privilegier bar huvudskulden till statsfinansernas betänkliga tillstånd, emedan de lade beslag på lejonparten av statsinkomsterna men nästan ingenting bidrog till dem, blev han nu en energisk oppositionsman, som icke ville veta av några privilegier utan begärde frihet och jämlikhet. Men icke endast som statsborgensmän utan även som handels- eller industrimän måste han göra front mot privilegiestaten.

Därigenom att de höga posterna i armé och flotta förbehölls adeln, som förföll moraliskt och fysiskt, blev Frankrikes vapen allt vanmäktigare. Under hela 18:de århundradets lopp förde Frankrike nästan inget krig, som icke slöt med ogynnsamma handelsvillkor och förlust av värdefulla kolonier — så fredssluten i Utrecht (1718), Aachen (1748), Paris (1763), Versailles (1783). En lyckosam utrikespolitik var emellertid en av de viktigaste betingelserna för den utländska handelns blomstring.

I det inre hämmades handeln av de gamla feodala skrapkorna. Några provinser bildade egna stater för sig, i många hänseenden med egen rätt, egen förvaltning, skilda från övriga delar av landet genom tullskrankor. Därtill kom feodalherrens pålagor och torgrättigheter, bro- och gatuvavgifter m. m., som nästan undertryckte den inre samfärdseln. De varor, som kom till Frankrike från Japan och Kina, fördyrades blott tre- å fyrdubbelt genom transporten över väldiga, stormiga av sjörövare vimlande hav. A ett kvantum vin, som skulle forslas från Orleanais till Nordmandi, blev priset minst *tjugodubblat* på grund av de många avgifter, med vilka varan belastades under vägen. Just handeln med vin, en av Frankrikes viktigaste handelsgrenar, var särskilt tyngd och försvårad. Så hade t. ex. vinbergsägarna i Bourdeaux' distrikt rätt att förbjuda all försäljning av vin i denna stad, som ej vuxit på deras vinberg. De vinrika landskapen Languedoc, Perigord, Agenois och Querci, vars vattenvägar sammanflöto under Bourdeaux' murar avspärrades till förmån för Bourdeaux' vinbergsägare på detta sätt helt enkelt från avsättning av sina produkter.

Därjämte voro kommunikationerna eländiga. Till sådant hade man inga pengar, och arbeten, för vilka böndernas vägbyggnadsskyldighet ej räckte, blev icke utförda.

Skulle handeln få ett kraftigt uppsving, måste adelns privilegier falla, armé och flotta måste reformeras, provinsernas partikularism brytas och de tullar, som kronan och feodalherrarna lyfte inom landet, avskaffas. Med ett ord: handelns intressen fordrade ”frihet och jämlikhet”.

Likväl hyllade ej alla köpmän denna paroll.

En av det förrevolutionära kungadömet älsklingsmetoder att skaffa sig pengar bestod i att monopolisera en yrkes- eller handelsgren och att sälja monopoliet till några få gynnade eller att med dem dela vinsten av den monopoliserade utplundringen av allmänheten.

Mest inbringande voro de stora handelsbolagens monopol på utomeuropeiska länder. Därjämte fanns även andra handelsmonopol för vissa, delvis skråmässigt organiserade korporationer i enskilda städer. En sådan sluten organisation, som överlevde Turgots reformer, var t. ex. vinhandelsskrået i Paris.

Att de på detta sätt privilegierade höll på den gamla privilegiestaten, ehuru de hörde till tredje ståndet är ej underligt. Icke ens de enskilda provinsernas avstängdhet från varandra var alla kapitalister emot. De band, som hämmade spannmålshandeln mellan olika provinser, i synnerhet förbudet mot att utföra säd från den ena provinsen till den andra utan särskild tillåtelse, som icke var lätt att erhålla, hindrade tillförseln från trakter med lyckad skörd till trakter med missväxt, och detta var en mäktig hävstång för *spannmålsspekulationen*, som ofta tog oerhörda dimensioner och var ett av de verksammaste medlen att utplundra folket. Liksom skyddstullarna numera underlätta bildandet av karteller, så underlättade hindren för spannmålshandeln inom landet då bildandet av uppköpsbolag, av sammansvärjningar för fram-

kallande av hungersnöd. I spetsen för dessa sammansvurna stod emellanåt monarken,* som gjorde sig en av sina bästa inkomstkällor i brödocker. Att ett sådant allerkristligaste majestät lika litet som hans kompanjoner, om-skurna och oomskurna kornjudar, ville veta av fri spannmålshandel är klart.

Liksom handeln var även industrin insnärjd av den gamla regimen. Icke som om den skulle ha velat undertrycka industrin. Tvärtom mötte den densamma med den största välvilja. En blomstrande kapitalistisk industri ansågs som en av statens största rikedomskällor, vilken på allt sätt borde understödjas. Då hantverkar-dömets skrän så mycket som möjligt chikanerade och hindrade den kapitalistiska industrin, som var en obekvämlig konkurrent, tog kungarna denna under sitt särskilda beskydd. Visserligen föll det dem icke in att upphäva skråna och sålunda radikalt avskaffa dessa hämskor. De skulle då ha förlorat en inbringande penningkälla, som vi snart skola se. Men de meddelade manufakturerna fribrev, vilka för dem upphävde de skråmässiga och feodala skrankornas giltighet. En manufaktur, som fått ett sådant privilegium, förde titeln "kunglig manufaktur". Kungadömet gick ännu längre. För att manufakturerna skulle kunna leverera de möjligast fullkomliga produkter, gjordes företagarna bekanta med de bästa arbetsmetoderna, och deras införande föreskrevs i särskilda reglementen.

För manufakturerna må dessa åtgärder ha varit till fördel under deras barndom. Annorlunda gestaltade sig emellertid saken, då den kapitalistiska industrin i senare hälften av 18:de århundradet började att snabbare utvecklas och klev upp på en högre plattform. Att endast ett kungligt privilegium skyddade mot skråhantverkarnas chikaner och processer blev en högst betungande boja, som hindrade många nyanläggningar. Men fullständigt outhärdliga blev reglementena. Från ett medel att utbreda de bästa arbetsmetoderna blev de ett medel att upprätthålla de sämsta. På 1760-talet började den tekniska revolutionen, som ersatte manufakturerna med fabriken och som skulle skapa den moderna storindustrin. Dessförinnan hade arbetsmetoderna och verktygen endast mycket långsamt förändrats inom manufakturen. Nu jagade den ena uppfinningen den andra och slog raskt igenom i England. Skulle fransmännen bli den engelska konkurrensen vuxna, måste de lika raskt antaga förbättringarna. Avskaffandet av skråskrankorna och de byråkratiska reglementena blev nu icke blott en profitens sak, det blev allt mera en livsfråga för den kapitalistiska industrin. Men förgäves försökte Turgot det ena som det andra 1776. De privilegierade visste att reformerna ej kunde stanna därvid. De störtade honom och omintetgjorde hans verk. Revolutionen behövdes för att riva ned skrankorna för storindustrin.

Trots detta hade en ingalunda ringa del av de industriella kapitalisterna intresse av att upprätthålla privilegiestaten. Liksom handeln tjänade också den kapitalistiska industrin till en början främst lyxbehoven: delvis emedan den inre marknaden ännu fattades och bonden själv frambringade de industriprodukter han behövde, delvis emedan den var en av kungadömet omhuldad hovindustri. Frankrikes viktigaste manufakturer frambringade siden, sammet, spetsar, mattor, porslin, puder, papper (ännu för hundra år sedan en lyxartikel) och dylikt. Sina bästa kunder fann dessa företag i hovadelns kretsar, i de privilegierades kretsar. Att beskära deras inkomster var att skaka många industriella kapitalisters existens. Revolutionen mottogs därför bland dessa ingalunda med odelad sympati.

Det är betecknande, att då kontrarevolutionen 1793 reste sig beväpnad, stod i dess spets bredvid ett av Frankrikes mest efterblivna områden Vendée, där feodalhushållningen ännu blommade i full kraft, rikets största industristad Lyon, berömd för sin sidenindustri och sitt guldstickeri. Redan 1790 gjordes där ett av präster och adel lett upprorsförsök. Och länge har Lyon förblivit en härd för legitimism och katolicism. Och då jakobinernas herravälde bröts

* Ludvig XV var huvuddelägare i uppköpsbolaget Malisset. I listan på hans hovstat fanns en speciell skattmästare för "Hans Maj:ts spannmålsspekulationer".

1795 gjorde Paris' bourgeois ingen hemlighet av sina rojalistiska, antirepublikanska sympatier. Om det berott på denna hade redan då den legitima monarkins återställelse och de aristokratiska emigranternas återkomst fullbordats.

VII. Intelligensen.

En viktig bourgeoisikategori återstår att omnämna, det är den *borgerliga intelligensen*. Det kapitalistiska produktionssättet har sönderdelat de funktioner, som voro förenade i hantverket, och fördelat dem på två olika kategorier arbetare, handens arbetare och hjärnans arbetare. Det har vidare oändligt utvidgat arbetsledningen i samhället och skapat en rad yrken, som ha blott ensidigt andligt arbete sig ålagt.

Den vetenskapligt bildade *teknikern* hade under adertonde århundradet visserligen i *industrin* ännu icke mycket att göra. Användningen av vetenskaplig mekanik och kemi i industrin var mot århundradets slut först i tillblivelse. Men i *samfärdseln* ställde det nya produktionssättet teknikern redan inför stora uppgifter. Han hade att bygga skepp, broar, gator och kanaler. Lika viktigt för utvecklingen av hans konst var *krigsväsendet*.

Befolkningens tilltagande sammanpackning i städerna i förening med den växande proletariseringen av stora folklager alstrade sjuklighet och förhärjande epidemier, och ökade behovet av *läkare*. Bourgeoisins ökning och lantadelns bosättning i huvudstaden ökade även deras antal, som kunde *betala* en läkare.

Hur behovet av jurister uppstod och växte ha vi redan sett i kapitel IV.

Den nya centraliserade staten, som trädde i stället för de feodala socknarnas lösa förbund, kunde icke reda sig med den av adeln och kyrkan utövade förvaltningen. Denna blev rent av till hinder. I dess ställe satte den en centraliserad *byråkrati*, en kategori av folk som uteslutande och yrkesmässigt ägnade sig åt förvaltningen och ej hade denna som bisyssla.

För att utbilda alla dessa element behövdes många skolor och talrika *lärare*. Så uppstod en utbredd klass existenser, som huvudsakligen rekryterades ur bourgeoisin och fann sin mark i densamma. Denna klass fick sina inkomster genom användandet av sin *intelligens*, varför man också helt kort kan kalla densamma för "Intelligensen", vilket naturligtvis varken betyder, att alla dess medlemmar voro intelligenta eller att intelligens uteslutande stod att finna inom densamma. Ur dess mitt framträdde tänkare, som icke ställde sin uppgift så att deras vetande skulle komma direkt den praktiska nyttan till godo, utan som sysslade med att utforska sammanhanget i natur och samhälle och klargöra dess lagar utan hänsyn till, om därur utan vidare kunde dras nytta för det borgerliga livet eller ej, för vilka forskandet var självändamål och ej medel till uppnående av bestämda mål. Hur abstrakta dessa filosofers teorier än må vara, så voro deras personliga behov dock högst konkreta. De ville leva, många av dem till och med leva gott.

Hos de gamla grekerna, särskilt bland atenarna, hade forskandet efter sanning, filosoferandet, varit fria besittande mäns förnämsta sysselsättning, deras förmånsrätt. Ledigheten, grundad på slaveri och andra utsugningsmetoder, tjänade vetenskap och konst.

Likadant var det bland de gamla romarna, de voro dock av grövre stoff. Alltför oförmedlat förvandlade de sig från råa bönder till världens herrar, för att icke lystnaden efter utplundring och driften till meningslösa njutningar och löjligt pråleri skulle hos flertalet av de besittande fria starkare framträda än vetgirigheten och skönhetsglädjen.

Men hur gick det icke först för vetenskapen och med den konsten, då den vid Medeltidens slut åter började uppvakna! Å ena sidan, frånsatt hovadeln, om vilken vi strax skola tala, bondskt plumpa feodalherrar och svartrockar, som endast hade förståelse för njutningar av grövre slag. Å andra sidan ett handelsmannastånd, som med få undantag, utöver kalkylerandet och

spekulerandet för att vinna profit, förlorade all förmåga till abstrakta spekulationer, ju mera konkurenskampen förbittrades. Hos de lägre hårt arbetande klasserna voro naturligtvis impulser till vetenskapligt tänkande allra minst att vänta. Dessa saknade allt därför, kunskaper, tillfällen och tid.

Ingen av de härskande, besittande, njutande klasserna hade förmåga att utveckla vetenskap och konst ur sitt sköte. Tänkandet och diktandet överläts till "Intelligensten", folk som voro hänvisade till att utbjuda sin andliga kraft på marknaden lika väl som lönearbetarna sina armars kraft. En betalningskraftig publik fann emellertid dessa filosofer och konstnärer nästan endast bland *hovadeln*. Denna hade kommit över lantadelns råhet och hade förståelse för finare njutningar. Den hade också mera ledighet och var sorglösare än köpmannen. Trots detta blev dock intet hov en akademi, en filosofskola. Hovmännen blev icke tänkare och forskare utan endast "gynnare" och skyddspatroner för konstnärer och filosofer. Det var bekvämare. Då hovmännen förlorat lantadelns råhet hade de också förlorat dess energi. Uthålligt, målmedvetet arbete, av vad slag som helst, var dem en styggelse, de ville roa sig och konst och vetenskap skulle endast tjäna detta ändamål. Hoven höll sig konstnärer och filosofer liksom narrar och dvärgar. Naturligtvis fick sysslandet med filosofi icke förorsaka stort tankearbete, den måste föredras lätt, behagligt, vitsigt och roande.

En samhällsteori, som icke fyllde dessa villkor eller rent av var fientlig mot hovet, hade ännu i 18:de århundradets första årtionden ingen utsikt att beaktas. Dess idéer måtte vara hur storartade som helst, så länge de samhälleliga villkoren för deras upptagande icke voro gynnsamma kunde de lika litet utveckla verksamhet som det bästa sädeskorn skulle kunna gro, om det faller på hälleberget.

Det tredje ståndets oppositionella tendenser hade under dessa omständigheter endast föga möjlighet att finna teoretiska uttryck. Från början var detta ännu möjligt i avseende å *religionen*. Hovadeln och bourgeoisin voro lika fientligt sinnade emot den av Rom avhängiga kyrkan. Det är dock karaktäristiskt att upplysningsfilosofernas mest förbittrade angrepp under första hälften av 18:de århundradet ej gällde kyrkans mest förruttnade och föråldrade feodala former utan dess efter moderna förhållanden bäst anpassade form. Detta låter sig ej förklara av abstrakta idéers makt men väl av klassintressen. Kyrkans gamla, feodala på jordegendom vilande organisation hade i Frankrike för länge sedan blivit "nationell". Icke påven utan konungen utnämnde dess värdighets-innehavare och förlänade prebendena nästan uteslutande till medlemmar av adeln, som vi sett. Detta lät denna sig väl behaga, hur mycket den än bespottade religionen; angrepp, som kunde vara kyrkans intressen oangenäma, tålde den ej.

Men det fanns en kyrklig organisation, som ej låg i konungens utan i *påvens* händer. Denne, en utlänning, förfogade över dess rika inkomster, som icke endast kom fransmän till godo utan även italienare, spanjorer, tyskar m. fl., ty orden var internationell. Och dessa inkomster tjänade ej till att försörja de privilegierade, ty den kände i sin mitt ingen ståndsskillnad och lät sina medlemmar stiga upp för sina värdigheters trappsteg blott efter måttet av deras *duglighet*.

Lika förhatlig som denna orden var för adeln var den dock även för bourgeoisin, vars mäktigaste konkurrent den var. Den var det, som ställde alla de moderna penningförvärvets medel i kyrkans tjänst. Den kunde så mycket lättare strunta i all konkurrens och samla jätteförmögenheter, som den hade sina missionärer, agenter och spioner överallt i hela världen, i Kina och Japan, i Mexiko och Peru, såvida icke protestantisk konkurrens gick den i vägen. Den förstod icke blott att göra affärer i Europa utan även att bringa system i utsugningen av kolonier och den var den första europeiska makt, som uppnådde att ej blott genom plundringar, handel och plantagehushållning dra nytta av kolonierna- utan även genom infödingarnas användning i *industriella* företag, sockerfabriker m. m. Dessa människor, som så bra förstod sig på affärer, som, sluga och hänsynslösa, hängde samman segt som kardborrar, dessa fosterlandslösa figurer, vars konkurrens den katolska bourgeoisin överallt

stötta på eller trodde sig stöta på, där det fanns något att förtjäna och vilka han hatade lika mycket som han vidskepligt fruktade dem, voro icke judarna, som en modern "arier" eller "kristen" efter denna skildring torde antaga, utan *Jesuiterna*. Dem, bourgeoisins och hovadelns gemensamma fiender, gällde upplysningsfilosofins skarpaste angrepp och också hovadelns egna och dess polis' skarpaste angrepp.

Genom jesuitförföljelsen avskaffades dock lika litet det 18:de århundradets ekonomiska missförhållanden som våra dagars genom judeförföljelsen. Allt mera tryckande tyngde, som vi sett, dessa missförhållanden nationens flertal, och allt öppnare framgick det att hovet var alla missbruks stöd, all utvecklings hinder, att det självt var huvudplundraren.

Och samtidigt löstes banden, som gjort flertalet tänkare och forskare beroende av hoven. "Intelligensens" massa hade vuxit och i bourgeoisin hade intresset för statliga förhållanden vaknat. Politiska och ekonomiska skrifter blev en försäljningsvara och bredvid bokmarknaden uppstod journalistiken. Den borgerlige filosofen och litteratören var ej längre hänvisad till pensioner och gåvor av hovet, han fann nu en om ock emellanåt torftig utkomst som representant för bourgeoisins intressen. Från denna tid, i 18:de århundradets andra hälft, blev det möjligt att teorier kunde utvecklas och göra sig gällande, som icke blott voro oberoende av hovet utan voro direkt fientliga emot detsamma.

Till och med kapitalistfientliga teorier började vinna anklang. Så talrika kapitalistkategorier drog uppenbarligen fördel av hovets slöseri, tog del i utsugningen av staten, att de stod fientliga gentemot strävandena att avskaffa missförhållandena. Allt tydligare blev det, att blott bönderna och "småfolket" i städerna, "folket" kunde bli hävstången, med vars hjälp det kunde göras slut på hovets herravälde och privilegierna, under vilka de själva led värst.

Allt folkvänligare yttrade sig de borgerliga tänkarna, vilka icke längre voro "filosofer" utan ekonomer och politici, allt fientligare ej blott mot präster och adel utan mot de "rika" över huvud. Likväl fann ansatserna till socialistisk kritik, som dök upp i senare hälften av 18:de århundradet, endast löga anklang och ingen förståelse. De teorier, som gjorde sig gällande, framför allt J. J. Rousseaus, voro ingalunda kommunistiska, även om de kunna synas så för den ytliga betraktaren. Tidens behov utgjorde de feodala skrankornas avskaffande, emedan dessa stod i vägen för *varuproduktionens* utveckling och den borgerliga intelligensen hade alltför gott omdöme för att misstaga sig härpå och hänge sig åt en då utsiktslös socialism. Men den borgerliga intelligensen kunde ej heller trots all sympati för de utsugna lidande klasserna lyfta sig över bourgeoisins synkrets. De tillhörde själva bourgeoisin genom sina familjeförbindelser, sin samhällsställning och sina existensvillkor. De voro dock icke insnärjda i enskilda kapitalistklickars ögonblicks- och särintressen, vilka hindrade dessa från att erkänna hela kapitalistklassens varaktiga klassintressen och det politiska produktionssättets utvecklingsbehov samt att arbeta på deras tillfredsställande, vilka gjorde så många kapitalister till den feodala regimens anhängare och nästan alla kapitalister misstroga mot nyheter. Intelligensen var upphöjd över den affärsintresserade bourgeoisins bornerhet; dess yrke medförde benägenhet att generalisera och tänka logiskt och skaffade den en omfattande kännedom om samhällsliga politiska förhållanden i gången tid och nutid: så blev det intelligensen som kom att förstå bourgeoisins verkliga klassintressen, som då sammanföll med den ekonomiska utvecklingens behov. Det blev intelligensen som representerade bourgeoisin icke blott gentemot hov, aristokrati och prästerskap samt emellanåt gent emot bönder, småborgare och proletärer utan t. o. m. gent emot många kapitalistklickar, då dessas ögonblicksintressen kom i motsättning till hela klassens varaktiga intressen. Satta i rörelse icke av personliga eller tillfälliga intressen utan handlande på grundval av en genom mångårigt tankearbete vunnen djupare insikt i samhällets förhållanden framstod den borgerliga intelligensens män icke som representanter för materiella intressen utan för blotta principer, rena idéer, de stod som "doktrinärer" gent emot de kapitalistiska "praktiska" män, som, stolta över sin okunnighet, endast ville göra staten tjänlig för sina tillfälliga företag.

Den borgerliga intelligensen hade ej kommit så långt att den, i stället för att fordra statsmannens underkastelse under teorin, anpassade teorierna efter de ”praktiska statsmännens” tillfälliga önskingar och nycker. Och de fingo i Frankrike även genom revolutionen makt att göra sina teorier gällande. Efter hovadelns och den därmed förbundna högre finansens störtande fanns endast *en klass*, som ägde regeringsduglighet: den borgerliga intelligensen. Ännu i dag, då i de flesta konstitutionella länder vida folklager, framför allt städernas arbetare, genom sin politiska verksamhet blivit förtrodda med lagstifningens och förvaltningens behov och uppgifter i en modern storstat och affärernas parlamentariska behandling, överväger i parlamentet den borgerliga intelligensen. Hur mycket mera måste detta ej ha varit fallet för hundra år sedan i Frankrike, där varje politisk rörelse sedan århundraden förkvävs!

T. o. m. småborgarna i *Paris* valde ej sina jämlikar utan jurister, journalister och dylika till sina representanter.

Så kom den borgerliga intelligensen i besittning av statsmakten och gjorde denna tjänlig för sina teorier, d. v. s. bourgeoisins klassintressen. Och då dessas tendenser oftast motsvarade den nödvändigt blivna utvecklingens behov, föll de i det närmaste samman med revolutionens verkliga tendenser. Så har intelligensen mestadels och märkbarast kommit till ordet under revolutionen och dess yttranden ha bäst bevarats i böcker, tidningar och tal. Intet under sålunda, att ideologerna, som döma efter det ytliga skenet, kommit till den åsikten, att tänkarna och deras idéer ha gjort och lett revolutionen.

Det finns intet tvivel att den borgerliga intelligensen hör till de klasser, som i framstående grad tryckt sin prägel på den franska revolutionen. I den mån denna fullbordades i statsförvaltning och lagstiftning är den dess verk. Man må blott ej tro, att revolutionen uteslutande skapades genom ministerdekret och parlamentariska beslut. I de viktigaste ögonblicken skedde initiativen och avgörandena genom folkets resningar, i synnerhet Paris' förstäders och böndernas. De olika nationalförsamlingarnas (den konstituerande, den lagstiftande och konventet) mest betydande beslut bekräfta blott vad folket redan gjort. I de revolutionära *striderna* visade dessa församlingar sig hållningslösa, mottagande direktiv från folket, icke givande sådana.

Icke i *revolutionens* handlingar uppenbarade sig intelligensens betydelse och inverkan utan i de verk, som bestod efter revolutionen. Det var icke den som stormade Bastiljen eller sopade bort de feodala bördorna eller rensade det nya Frankrike från inre och yttre fiender. Men väl har den givit Frankrike den grundval, på vilken dess statliga organisation ännu vilar och skapat en borgerlig rätt, som ännu i dag är den bästa, moderna förhållanden mäst motsvarande. Visserligen har en lycklig general annekterat detta som mycket annat och gjort den tjänlig för sina syften; Code civil blev Code Napoleon. Icke desto mindre är denna rätt en skapelse av konventets revolutionära intelligens.

VIII. Sansculotterna.

Till tredje ståndet hörde även hantverkarna. Skrå-organisationen var för länge sedan förkrympt och hade blivit ett medel att monopolisera den hantverksmässiga produktionen för några få och förvandla mästarvärdigheten till ett privilegium, som desto mera gynnade utsugningen av gesällerna och konsumenterna, ju mindre den krets blev, som tilldelades det. En gesälls uppstigande i mästargraden var nästan omöjligt, om han ej var son eller svärson till en mästare eller äktade en mästareänka. För andra var erhållandet av mästarerättigheter icke blott mycket försvårat genom en rad villkor utan i regel på förhand omöjliggjort. Ofta hade skrået förklarats för slutet och antalet hantverksmästare, som det fick omfatta, en gång för alla fastställt.

Likväl misstog sig herrar skråmästare, om de trodde sig i den absoluta polisstaten kunna fastställa och behålla sitt monopol på egen hand. Det gamla kungadömet höll det för högst

omoraliskt att en klick av folket skulle förmå utnyttja ett monopol utan att dela bytet med härskaren. Rätten att meddela mästarbrev — naturligtvis, vilket var huvudsaken, mot god betalning, förklarades för ett kronans privilegium. Likaledes tog denna sig rätt att utnämna skrå-ämbetsmännen. Ville skråna förbehålla sig själva dessa privilegier, så måste de köpa dem för dryga pengar av kronan, dock icke en gång för alla utan upprepade gånger, då kronan gärna erinrade sig sina suveränitetsrättigheter gent emot skråna och hotade göra dem gällande så snart den behövde pengar.

Skråmästarna hade naturligtvis ett stort intresse av privilegiestatens upprätthållande; de skulle som de svagaste blir en reformpolitikens första offer. Reformatorn Turgots första angrepp gällde i själva verket också dem.

I skarpaste motsättning till dem stod deras gesäller. Gesällskapet bildade icke längre blott ett övergångsstadium till mästerskapet, gesällerna hade blivit en egen klass med särskilda intressen. Men likväl kände de sig ej som lönarbetare i våra dagars mening. Till skråmästarna stod de i skarpaste motsättning, men begärde ingenting annat än att själva få bli mästare och kände sig som ett med de *utanför skråna stående mästarna*; en talrik och snabbt växande klass.

I privilegiestaten åtnjöt i många städer olika delar privilegiet att vara uteslutna från skråtvångets herravälde. Detta gällde ju i regeln blott för städerna men ej för byarna. Många byar, som låg i närheten av en stor snabbt växande stad, blev förstäder och smälte samman med staden men de förstod att även därefter värja sig för skråtvånget. Då under Louis XVI eländet bland icke-skråmästare och oppositionen mot skråna växte, försökte regeringen lugna sinnena därmed att den utvidgade förstädernas privilegium och även tilldelade många orter nya. I Paris gynnades i detta hänseende särskilt Faubourgs S:t Antonie och du Temple. Alla gesäller, som ville bli självständiga och saknade utsikter att nå en skråmästareställning, trängde sig samman i dessa förstäder. Ett otal små mästare vegeterade bekymmersamt i dessa trånga distrikt, utanför vilka de icke fingo sälja sina produkter. Ju mera deras antal och inbördes konkurrens växte, desto missmodigare fördrog de skrankorna, som privilegiestaten rest för dem, desto bittrare jämförde de sitt elände med skråmästarens uppblåsta välmåga i angränsande stadsdelar.

I de från skråtvånget befriade stads- eller stadsliknande distrikten anlade emellertid kapitalisterna också helst sina manufakturver, emedan dessa där lättast fann vad de behövde, ett stort utbud av skickliga händer, vilkas utsugning intet hindrade. Jämte ett otal små mästare och gesäller finna vi därför i ifrågavarande förstäder även den kapitalistiska industrins talrika lönarbetare, som delvis rekryterades bland hantverkarna och delvis bland lantbefolkningen. Jämte yrkesarbetaren använde den kapitalistiska industrin redan allt flera icke yrkeslärda, daglönare o. d.

Hand i hand med dessa element gick andra, som dels rekryterades av dem, dels levde på dem och delade deras intressen, småhandlare, värddar m. fl.

Bland dessa massor av arbetare och små-borgare befann sig också ett talrikt *trasproletariat*, som alltjämt växte och alltjämt strömmade in i städerna, där de lättast fann tillfälle till ärligt såväl som oärligt förvärv, framförallt till Paris. Antalet tiggare omfattade en tjugonedel av nationen; 1777 angav man dem till 1,200,000. I Paris utgjorde de mer än en sjättedel av befolkningen, eller 120,000.

En stor del av detta trasproletariat var ännu icke helt förfallet och visade sig ännu mäktigt ett moraliskt uppsving, så snart en skymt av hopp visade sig. Fulla av hänförelse störtade dessa folklager sig in i den revolutionära rörelsen, som lovade dem ett slut på deras lidanden. Att även många smutsiga element vände sig till revolutionen för att fiska i grumligt vatten och för att sälja och förråda sin sak vid första bästa tillfälle ligger nära till hands. Men det är löjligt att framställa dessa lumpna existenser som typer för hela Jen av småborgare och proletärer

bestående massan.

Hur brokigt denna än var sammanvävd, var den dock i en viss grad enhetlig, en verklig revolutionär massa. Den genomträngdes av ett intensivt hat ej blott till de privilegierade, skråmästarna, prästerna, aristokraterna, utan också till bourgeoisin, som dels utsög densamma såsom skatteförpaktare, spannmålsspekulanter, ockrare, arbetsgivare m. m., dels konkurrerade med den, som alltså i en eller annan form misshandlade varje enskild av dem. Trots detta hat och det drastiska sätt, på vilket detta emellanåt fick uttryck voro dessa revolutionärer dock inga socialister. Proletariatet som självmedveten klass fanns ej före revolutionen. Det levde ännu helt i småborgarnas tankegång. Men dess mål och fordringar låg på varuproduktionens mark.

Det leder till en fullkomligt falsk uppfattning, om man jämnställer dessa element med storindustriens moderne lönearbetare och tillskriver dem dennes tendenser. Det leder icke blott till en falsk uppfattning om dessa element, som man sammanfattar under namnet "Sansculotter"* utan av hela revolutionen, på vars gestaltning de haft så stort inflytande.

Bourgeoisie bildade, som vi sett, ingalunda en sluten revolutionär massa. Olika fraktioner voro genom ögonblicksfördelar direkt intresserade av privilegiestatens bestånd; andra stod misstrogn och kalla gent emot revolutionen, andra åter, som sympatiserade med den, saknade mod och kraft. Det hade ej varit möjligt för den revolutionära delen av bourgeoisin att utan bundsförvanter värja sig mot sina motståndare, framför allt ej mot hovet, som åtminstone obetingat kunde räkna på en del av hären, nämligen på de franska regementen, vilka rekryterades från reaktionära provinser och på de av värvade tyskar och schweizare bestående regementena, och som slutligen förband sig med utlandet och i det inre underblåste borgarkriget. För att bli färdig med dessa kontrarevolutionens element behövdes det annat folk än bourgeoisin, folk som ingenting riskerade vid en omvälvning, som inga hänsyn behövde taga till höga kundkretsar, som hade kraftiga armar att slå med; därtill behövdes framförallt stora massor. I bönderna, småborgarna och proletärerna fann den revolutionära delen av bourgeoisin det stöd, utan vilket densamma hade kommit att ligga under. Men bönderna och även småborgarna och proletärerna i provinsstäderna voro alltför strödda, för dåligt organiserade, för långt från Paris, där de politiska rörelserna koncentrerade sig, för att vid plötsliga avgöranden kunna ingripa.

Revolutionens centra blev huvudstadens förstäder, där privilegiestatens egen politik sammanträngt i omedelbaraste närhet till centralregeringens säte de dåkraftigaste och hänsynslösaste elementen i landet, vilka ingenting hade att förlora men allt att vinna.

Det var de, som skyddade nationalförsamlingen mot hovets angrepp, som genom stormningen av Bastiljen den 14 juli 1789 icke endast erövrade fästningen, vars kanoner hotade den revolutionära förstaden St. Antonie, utan också redan i brodden kvävde ett hovets försök till kontrarevolution och gav signalen till böndernas resning i hela landet. Det var de, som förekom ett hovets andra försök att med hjälp av arméns trogna del slå ned revolutionen genom att faktiskt taga kungen till fånga, och föra honom till Paris under sin tillsyn (den 5-6 oktober 1789).

Men snart utvecklades sansculotterna från bourgeoisins allierade till dess herrar. Sansculotternas anseende, makt, mognad och självmedvetande steg med varje slag, som måtta-des mot revolutionen och endast avvärjdes genom deras kraftfulla uppträdande i rätt tid. Ju farligare situationen var för revolutionen, desto större var de revolutionära förstädernas nödvändighet, desto avgjordare deras herravälde. Sin höjdpunkt nådde de, då Europas förenade monarker inträngde i Frankrike, medan samtidigt kontrarevolutionen lyfte sitt huvud

* På svenska. icke "byxlösa" men "utan knäbyxor" (culottes), vilka tillhörde de förnäma ståndens klädsel. De folklager, som rekryterade sansculotterna barlånga byxor (pantalonger), sådana som alla numera ha.

i det inre i olika provinser och regeringen och arméledningen själv tidvis konspirerade med fienden. Icke den lagliga makten, icke konventet räddade då revolutionen utan sansculotterna, de erövrade Jakobklubben och vann därigenom en över hela Frankrike förgrenad hån Paris dirigerad organisation. De erövrade kommunalrepresentationen i Paris och vann därmed oinskränkt förfoganderätt över denna stads oerhörda maktmedel. Genom Jakobklubben och genom kommunen och där detta icke räckte genom insurrektion behärskade de konventet, behärskade de regeringen och behärskade Frankrike. I kriget, i en förtvivlad situation, omringade av faror från alla sidor, hotade med förintelse, begagnade de krigsrätten på det skoningslösaste sätt, satte de ett övermått av kraft gentemot ett övermått av fara, kvävde de icke blott varje motstånd, varje förräderi utan även varje *möjlighet* till motstånd eller förräderi i de misstänkta blod.

Men terrorismen var icke allenast krigsvapen till att injaga skräck i och förstöra nerverna på dolda fiender i det inre eller att ingjuta tillförsikt i revolutionens försvarare mot den yttre fienden.

Kriget hade hjälpt sansculotterna till makten. Men dessa ville föra krig för en stat och för ett samhälle efter sina önskningar. Den feodala utsugningen var avskaffad, men icke den kapitalistiska utsugningen, som uppstått redan i privilegiestaten. Ja, just genom att sopa bort de feodala skrankorna hade det kapitalistiska produktionssättet, den kapitalistiska utsugningen fått frihet att snabbt utveckla sig. Att upphöra eller åtminstone indämma olika arter av denna utsugning, framför allt den genom handeln, spekulationen och ockret uppkomna, syntes sansculotterna snart lika viktigt som att bekämpa dem, vilka ville återupprätta den feodala utsugningen. Men att avskaffa grundvalarna för denna utsugning var då omöjligt, ty villkoren för en övergång till ett nytt, högre produktionssätt voro ännu icke för handen.

Situationen var därför hopplös för sansculotterna. Förhållandena hade spelat dem makten i händerna men vägrat dem möjligheterna att skapa bestående institutioner till sin egen fördel. Med Frankrikes alla maktmedel till sitt förfogande kunde och ville de ej viljelöst underkasta sig det elände, som den sig snabbt utvecklande kapitalistiska hushållningen bragte över dem och som kriget ökade. De måste bekämpa det genom våldsamma ingrepp i det ekonomiska livet, genom rekvisitioner, genom fastställande av maximipriser för livsmedel, genom att ta huvudet av utsugare, spekulanter, börsjobbare, spannmålssockrare och bedrägliga svindlande leverantörer utan att komma sitt mål närmare. Utsugningen var som en hydra, ju flera huvuden man slog av den, desto flera växte ut. För att möta den drevs sansculotterna allt längre. De måste förklara revolutionen i permanent och alltmer skärpa terrorismen, vars användning krigstillståndet tvingat på dem, ju större motsättning de genom sin kamp mot utsugningen kom i till produktionssättets behov och de andra klassernas intressen.

Men då de franska truppernas seger över inre och yttre fiender säkerställt republiken, upphörde skräckväldet att vara en nödvändighet för revolutionens räddning. Man kände nu detta allt outhärdligare som en hämsko på det ekonomiska uppsvinget. Då förstärktes snabbt motståndarna till sansculotterna, medan dessa, decimerade genom de eviga striderna, lika snabbt förlorade kraft genom deserteringar och förslappning. Ju segersällare Frankrikes vapen voro, desto mera förlorade sansculotterna i anseende gentemot armén och den bourgeoisie, som nu kom sig upp och tog trasproletariatet i sin tjänst. De förlorade den ena positionen efter den andra, till dess de slutligen nedsjönk till fullständig betydelselöshet. Man har kallat deras undergång, som började med störtandet av Robespierres (den 9 Termidor eller 27 juli 1794) med Heberts fall som preludium och beseglades den 4 Prairial (den 24 maj 1795), för revolutionens misslyckande. Som om en historisk tilldragelse, ett av förhållandena genomfört *faktum* skulle kunna ”misslyckas”. Ett av enskilda *planerat* företag, ett uppror eller en kravall kan misslyckas, men icke en utveckling, som först då kan kallas revolution, när den är fullbordad. En misslyckad revolution är helt enkelt ingen revolution. En revolution kan lika litet misslyckas som en storm. I stormen gå visserligen många skepp under och i revolutionen

många partier, men man får icke identifiera ett parti med revolutionen, icke skjuta in under revolutionen de syftemål, som ett parti uppsatt för sig.

Jakobinerna och Paris förstäder misslyckades, emedan förhållandena icke tillät en revolution till småborgarnas och proletärernas förmån, emedan förhållandena gjorde allt ohållbart, som stod i vägen för den kapitalistiska revolutionen. Men deras verksamhet var ingalunda fåfång. Det var de som räddade den borgerliga revolutionen och sopade bort den gamla feodalstaten med en grundlighet som i intet annat land i världen, som jämnade och förberedde den mark, på vilken under direktoriet och den napoleonska eran ett nytt produktionsätt, ett nytt samhälle inom få år som genom ett trolleri skulle uppväxa. Det är en kolossal ironi att vad kapitalisterna aldrig förmått skulle deras bittraste motståndare mot sin vilja göra för dem.

Men de revolutionära franska och i synnerhet parisiska småborgarnas och proletärernas kamp blev, även om den slutade med deras nederlag, dock icke resultatlös för dem. Den jättelika kraft, som de utvecklade, den storartade historiska roll, som de spelade, ha förlänat dem ett självmedvetande och en politisk mognad som icke utan vidare kunnat utplånas och som ännu i dag verkar. De jakobinska traditionerna bredde länge ett ungdomligt skimmer över Frankrikes borgerliga radikalism, så att densamma ända till senaste tid trots sin gubbaktighet likväl alltid uppträdde mera manhaftigt än dess gelikar i andra kontinentala stater. Å andra sidan hålla de jakobinska traditionerna ännu en visserligen småningom försvinnande bråkdel av proletariatet i sitt släptåg.

Den bleka fruktan låter våra historiker se en kommunist i varje jakobin. I verkligheten har den jakobinska traditionen varit ett av de mäktigaste hinder, som i Frankrike motverkat uppkomsten av ett stort, enigt och självständigt socialdemokratiskt arbetarparti.

IX. Bönderna

Ännu ett trappsteg djupare än de utanför skräet stående hantverkaren och proletariatet och de med dem och på dem levande existenserna stod *bönderna*. De förstnämnda levde i städerna icke oberörda av den andliga stimulans som där bjöds, koncentrerade i massor i trånga stadsdelar nära regeringens säte. Deras samling och deras intelligens gav dem dock någon motståndskraft, deras närhet till regeringen gav dem möjlighet att direkt inverka på densamma. Hur hårt man än tryckte dessa stadselement, kunde man dock strafflöst tillåta sig ännu värre saker emot bönderna, som bodde isolerade och spridda, umbärande varje andlig sporre, saknande medel och utvägar att sammanslutna gå fram mot sina utpinare och skaffa sina klagomål gehör.

Under det adel och präster, statens och städernas byråkrati, nästan varje välbärgad person voro helt eller delvis befriade från direkta skatter, tyngde dessa så mycket hårdare bönderna. Det förekom, att deras skattebördor stega till 70 % av deras nettoinkomst. Genomsnittligt utgjorde de 50 %.

Bönderna togs företrädesvis till krigstjänst i milisen, årligen utkallades till denna 60,000 man. Adeln var däremot icke tjänstepliktig. Och dock hade adeln den oförskämdheten att rättfärdiga sin skattefrihet med den blodsskatt, som densamma enligt sin mening ensam bringade fäderneslandet. Denna blodsskatt hade emellertid, i den mån adeln överhuvud fullgjorde den, förvandlats till ett vinstgivande privilegium att utsuga detta fädernesland. Förebråelsen att det var orätt att utskryta endast bönder ansåg sig en förfäktare av dessa förhållanden unna bemöta därmed, att soldaterna behandlades och underhölls så eländigt, att endast en bonde kunde stå ut med det.

Bonden ensam hade tjänstgöringsskyldighet då det gällde att bygga armévägar, på honom föll inkvarteringsskyldigheten och hästlegan vid truppbefordringar.

Allt mera steg de bördor, som ålades bonden till den moderna statens upprätthållande.

Samtidigt bestod feodalismens bördor, och de voro icke blott bördor utan blev också skrankor, som hindrade varje förbättring av produktionen, ja medförde dennas fullständiga förfall.

Bonden tordes icke bygga, vad han ville. På de av gammalt kända åkerbruksprodukterna vilade tiondet men icke på nyinförda växter såsom t. ex. potatis eller Luzernklöver.

Att odla sådana växter var honom därför i många fall förbjudet. Införandet av ett förbättrat förfarande blev därigenom mycket försvårat. Resterna av *torgförfattningen*, i synnerhet platstvånget, hindrade dock jordbruksekonomiska framsteg i ännu högre grad.

Varje ögonblick, under det nödvändigaste, mest brådskande arbete på fältet, kunde bonden kallas till dagsverkstjänst. Om man också mestadels hade förvandlat dagsverkstjänsten hos godsherrn till penningavgifter, så voro vägbyggnadsskyldigheten och skjutsskyldigheten, i synnerhet vid trupptransporter en så mycket mera tryckande börda.

Då åkerplantorna växte upp, var det bonden nästan omöjligt att skydda dem för "nådig" herrns kaniner, duvor och vilt. Jakten var adeln förbehållen, densamma hade också privilegiet att hålla duvslag och kaniner, och av dessa privilegier gjorde den det mest utsträckta bruk. Icke adeln utan bonden hade ju att föda dessa djur, visserligen mycket mot sin vilja, genom att prisge sina åkrar åt dem. Emellanåt voro bönderna rent av förpliktade att endast odla sådana växter, som viltet gärna åt. Skogvaktarna hade rätt att skjuta ner en var, som blott röjde en kanin eller en hare ur vägen. Taine finner det underbart, att i samma grad som "sederna mildrades" och "upplysningen steg" växte jaktväsendets barbari. Men jakten var för adeln lika mycket ett medel att utsuga bönderna som att roa sig, och i samma grad som adeln blev mera överflödig växte dess sökande efter nöjen liksom dess längtan efter utplundringsobjekt. "Sedernas mildring" gällde blott umgänget herrarna sinsemellan och med penningmänniskor. Man lät viltet ökas mer och mer, t. o. m. det skadligaste. I Clermontois på fursten av Condés gods skyddades de unga vargarna sorgfälligt och fingo växa stora för att släppas lösa under vintern, då de jagades. Att de åt fåren och emellanåt även böndernas barn bekymrade icke de ädla herrarna, som i sina salonger förstod att så snirklat och snillrikt diskutera om humanitet.

Konungen var som den störste jordägaren även Frankrikes störste jaktherre och därigenom en av Frankrikes störste förödare av landet. I synnerhet i Paris omgivningar växte hans jaktområden och gjorde nästan all jordkultur omöjlig. I de elva reviren i huvudstadens närhet verkställde viltet lika stora ödeläggelser som "inkvarteringen av elva fientliga kavalleriregementen". Ludvig XVI hade som bekant jämte låssmidet blott en passion: jakten. Den 14 juli, då Bastiljen stormades, betecknade han i sin dagbok blott med det smärtsamma utropet: ingen jakt!

Ett reglemente 1762 förbjöd inom varje kungligt jaktrevirsområde inhängning av bondgårdar, varigenom viltet kunde hållas borta från åkrarna och trädgårdarna, och en var, även ägarna, att beträda åkrarna under tiden den 1 maj till den 24 juni på det att de häckande raphönsen icke måtte störas. Måtte ock ogräset under tiden taga överhanden!

Ännu 1789, då redan resningen mot feodal-systemet var i gång, blev i en enda kanton av Fontainebleaus kungliga revir 108 skyddssnår för harar och raphöns trots alla vederbörande bönders protester nyplanterade.

Och Ludvig XVI var, som man påstår, en mild och god herre. Hur hushållade då måntro de hjärtlösa jaktherrarna!

Lyckades trots alla dessa hinder banden att frambringa en skörd så fick han ej utan vidare bärga den. De slagna åkerfrukterna måste bli liggande på åkern, till dess skatteupptagaren räknat kärvarna för att därefter bestämma naturaprestationernas belopp. Om det därunder blev dåligt väder gick skörden förlorad.

Det stod dock ingalunda bonden fritt att efter behag använda den slutligen på skörden inhöstade avkastningen. Han måste låta pressa sitt vin i godsets vinpress, mala sin säd i

godsets kvarn och baka sitt bröd i godsets bakugn. Att kringgå dessa bestämmelser var strängt förbjudet. Icke ens en handkvarn fick bonden äga utan att dyrt ha köpt sig rätten därtill. Godsherrens vinpress, kvarn och bakugn voro utarrenderade och befann sig, som man kan förstå, i det eländigaste skick; de arbetade långsamt och dåligt. Kunderna voro arrendatorn tillförsäkrade ”på laglig väg”.

Om bonden, trots alla dessa inrättningar för att icke blott utsuga honom utan även nedbringa avkastningen av hans arbete till ett minimum, uppnådde ett överskott, som han kunde föra ut i marknaden, hindrades han även däri. Sitt vin fick han sälja först fyra å sex veckor efter vinskörden. Under nämnda tid hade godsherrn monopol på vinhandeln. Landsvägarna voro eländiga, genomfartstullarna och torgavgifterna höga. Bonden fick därför vara glad, om han kunde utvinna tillräckligt ur sitt överskott för att betala transportkostnaderna.

Men hur sällan kunde han tala om ett överskott! Icke nog med de ”lagliga” trakasserierna och skinnandet, vilka vi blott kunnat antyda, men vilkas uppräknande skulle ha blivit en oändligt lång lista (*Wachsmut* uppräknar i sin ”Frankrikes historia under revolutionstiden” icke mindre än 150 benämningar på feodala rättigheter, som utan gottgörelse avskaffades natten den 4 augusti 1789) icke nog med allt detta, bonden var också *rättslös*, prisgiven åt statens ämbetsmän och godsherrn, vilka icke fråntog honom så mycket de *finjo* utan så mycket de *kunde*. Endast det att han såg ut att leva i det jämmerligaste elände räddade bonden från den fullständigaste utplundring. Därför var hans bostad jämmerlig, hans kreatur, hans verktyg, hans åkrar voro jämmerliga. Kunde bonden verkligen rädda något överskott, så behöll detta formen av den hårda talern, som man kunde dölja för ”lagens” spanande tjänare. Penningen användes här och där i bästa fall till inköp av ett nytt stycke jord, men icke till förbättring av driften.

Hos de flesta var emellertid driftens uselhet, som sköttes med de primitivaste medel, en oundviklig nödvändighet; blott ett fåtal lyckades att hålla en skatt begravd någonstädes. Jorden, som aldrig tillfördes någon gödsel, blev, så vitt man kunde se, allt mera ofruktbar; missväxterna följde allt raskare på varandra.

Av förråd fanns naturligtvis icke ett spår. Bröt missväxt ut, så blev den fruktansvärdaste nöd en oundgänglig följd. Många bönder kunde under sådana tider icke fortsätta att idka jordbruk. De lämnade sina hemorter. Landet lades uppenbart öde. Redan 1750 angav Quesnay, att en fjärdedel av den odlingsbara jorden låg oplöjd. Omedelbart före den franska revolutionen förklarade Artur Young, att *en tredjedel* av åkerjorden (mer än 9 miljoner hektar) låg öde. Enligt Rennes' hushållningssällskap låg *två tredjedelar* av Bretagne i träde.

Och medan antalet bönder smälte samman, växte deras sammanlagda avgiftsbelopp snabbt, men skulle fördelas på ett alltjämt sjunkande antal huvuden. Intet under alltså, att slutligen hela befolkningen hotade att fly från många landsbygdsområden. Men varthän? Utvandring till utlandet var då nästan alldeles omöjlig just för bönder. De trängdes i städerna som daglönare, men fann där åter många feodala skrankor, nämligen skråmonopolets, vilka voro så mycket outhärdligare, ju mera lantfolkets proletarisering tilltog; de överbefolkade de från skråtvånget befriade förstäderna i Paris och bidrog mest till tillväxandet av den massa, som där mognade till sansculottismen.

Andra lät värva sig till armén, icke på grund av entusiasm för de privilegierades sak, som de skulle förfäkta — deras sak som drivet dem i elände och tillbommat varje väg därur. Det behövdes blott en påstötning för att de skulle resa sig mot sina plågoandar.

De flesta av nämnda bänder nedsjönk bland trasproletariatet, som hastigt tillväxte, trots de brutala straff man använde mot tiggare och lösdrivare. Då som nu inbillade sig de maktägande, att man kan kureras egendomslöshet och arbetslöshet genom att misshandla dem, som träffats av olyckorna. En förordning från 1764 bestraffade tiggeriet, ja rent av arbetslösheten

med treårigt galärslaveri, men man räknade dock 1777 1,200,000 tiggare.* Vi veta icke, hur man kommit till detta tal. Även om det helt enkelt vilar på en uppskattning, så visar det dock hur fruktansvärt tiggareeländet trädde i dagen.**

Män med kraftiga händer och djärv karaktär föraktade dock tiggeriet, som endast inbringade sparkar och nöd. De sammangaddade sig i beväpnade band och tog med våld, vad de behövde. Rövarväsendet blev en outrotlig landsplåga.

Men även hos bönder, som ännu fängslades vid jorden av sin egendom eller av feodalt tvång uppvaknade alltmera upprorets och förtvivlands anda. Statens och feodalväldets ämbetsmän mötte allt våldsammare motstånd. Isolerade och utan sammanhang med varandra kunde böndernas revolter i regel utan svårighet nedslås. Men det behövdes blott en händelse i den ledande huvudstaden, vilken visade att den avgörande kampen kommit, så bröt det länge tillbakahållna raseriet överallt samtidigt och oemotståndligt ut. Det latent inbördeskriget bröt ut i det öppna. Denna händelse var stormningen av Bastiljen, sedan missväxten, en fruktansvärt sträng vinter och slutligen valen till Generalstånderna redan i hög grad stegrat jäsningen i sinnena.*** Med ett slag störtade nu vid böndernas stormning den feodala byggnaden samman. Med de adliga slotten sjönk även den feodala utsugningen i askan. Då de privilegierade i Nationalförsamlingen den berömda augustinatten under allmän hänförelse offrade sina företrädesrättigheter, avstod de blott från, vad de icke längre ägde, för att rädda, vad som ännu kunde räddas.

Undantagslöst följde dock icke denna böndernas lösbrytning. Vi ha redan förut, i förbigående vid skildringen av adeln, hänvisat till att det i Frankrike före revolutionen fanns efterblivna distrikt, i vilka feodalväldet och de däremot svarande katolska tankeformerna ännu hade sina rötter i produktionssystemet, där det, som annorstädes blivit outhärdliga tryckande bojor, ännu framstod såsom skyddande bröstvärn. I dessa trakter levde och producerade ännu varje by för

* Enligt Louis Blanc.

** Om trasproletariatet i Frankrike strax före revolutionen meddelar Karajew i sitt redan nämnda verk "Bönderna etc." s. 211 till 214 följande:

"Det är betecknande att antalet utfattiga var allra störst i de provinser, som ansågs för fruktbarast. Detta kom därav, att det i dessa trakter fanns endast få jordägande bönder.

Men vi skola låta siffrorna tala: I Argentré (Bretagne) slår sig av 2300 invånare, som icke leva av handel och industri, mer än hälften blott nödortfigt igenom och mer än 500 personer äro nedsjunkna till tiggarens fattigdom. I Vainville (Artois) kom på 130 familjer 60 utfattiga. Låt oss se på Normandie: I Saint Patrice leva av 1500 invånare 400, i Saint Laurent av 500 *tre fjärdedelar* av allmosor. (Taine). Av cahiererna, i Bailliage Douai erfara vi att t. ex. i en by på 322 familjer hälften levde av allmosor (pastor Bouvignes); i en annan äro av 143 familjer 65 utfattiga (pastor Aix) och i en tredje av 413 inemot hundra fullständigt bragta till tiggare (pastor Landus) m. m. I Tuy en Velayes Sénéchaussée är enligt därvarande prästerskaps cahierer av 120,000 invånare 58,897 ur stånd att be, tala någon slags skatt: (Archives Parlementaires av 1787 å 1860, vol. V, S. 467). I distriktet Carhaix' byar såg det ut på följande vis, Frerogan: 10 välbärgade familjer, 10 utfattiga, 10 i tiggareställning, Montref: 47 bemedlade familjer, 74 mindre välställda, 64 fattiga familjer och daglönare, O Paule: 200 hushåll vilka mestadels kallades tiggarkvarteren (Archives Nationales, Bd IV, s. 17). Pastor Marboeufs cahier klagar, att av 500 invånare i hans by inemot 100 äro tiggare. (Boirin Champeaux, Notice historique sur la Révolution dans le Departement de l'Eure, 1872, s. 83.) Bönderna i byn Harville säger att en full tredjedel av dem är fattiga som tiggare på grund av arbetsbrist (Requite des habitant de la Commune d'Harville, Archives Nationales)."

"I städerna stod det icke bättre till. I Lyon voro 1787 30,000 arbetare hänvisade till tiggeri. I Paris voro bland 680,000 invånare 118,784 fattiga (Taine). I Rennes levde en tredjedel av invånarna på allmosor och en annan tredjedel stod i ständig fara att bringas till tiggare (Du Chatelier, l'agriculture en Bretagne, Paris 1863, s. 178). Den lilla staden Lourletaunier i Jura var så utfattig, att, då, den konstituerade församlingen införde valcensur bland 6,518 invånare endast 728 kunde uppföras såsom aktiva borgare (Sommier, Histori de la revolution dans le Jura, Paris 1846, s. 33). Det är begripligt att under revolutionens tid de av allmosor levande personerna räknades i miljoner. Så säger en klerikal broschyr av 1791 att det fanns *sex miljoner* fattiga (indigents) i Frankrike, vilket dock var något överdrivet. Men det för 1777 angivna talet 1,200,000 tiggare är kanske icke under det verkliga (Durval, Cahiers de la Marche, Paris 1873, s. 116)."

*** Hagel och torra skadade jordbruket år 1788. Mot slutet av december sjönk termometern i Paris till —18 3/4° Réaumur (— 23 2/3° Celcius).

sig på gammalt vis. Bondens fädernesland räckte där icke längre än han kunde se från kyrktornet. På andra sidan om denna trånga horisont var för honom utlandet, från vilket han ingenting behövde, med vilket han ingenting ville ha att göra, som endast kändes på det sättet, att det störde honom i hans arbete och plundrade honom. Att uppehålla förbindelse med detta utland och skydda honom däremot ålåg hans präst och hans feodalherre. Och nu understod sig detta fientliga utland, behärskat av det honom så förhatliga Paris, att stifta lagar för honom och bringa dessa lagar till giltighet, mycket mera energiskt än den gamla monarkin någonsin gjort i dessa avlägsna vrår. Lagar vilka stod långt skarpare i motsättning till hans vanor och till hans produktionssätt än den gamla monarkins lagar och förordningar; som slog sönder allt som han aktade och uppskattade, som ingenting ville veta av den gemensamma besittningen eller familje- eller bydriften på vilken hans produktionsmetod vilade. Ja, slutligen gick detta fientliga utland så långt att det på hittills alldeles okänt maner rev från familjen dess söner och pressade dem till krigstjänst.*

De behövdes ingen stor påtryckning från aristokraterna och prästerna för att driva dessa bönder, på vilkas yttre politik de hade så mycket inflytande, till öppet uppror emot Konventet i Paris — särskilt bönderna i Vendée och Calvados.

Böndernas massa biträdde dock ingalunda de-sa uppror, de voro kedjade till revolutionen. Den gamla monarkins återställelse betydde för dem det gamla feodala förtryckets återställelse, det gamla feodala eländet. Det hotad dem till och med delvis med förlust av deras förmögenhet. Nationalförsamlingen hade förklarat kyrkogodsens för nationalegendom och konfiskerat emigranternas gods. Både det ena och det andra såldes; och hur mycket dessa åtgärder än tjänade till att gynna godsspekulanterna, de bjöd dock även bönderna möjlighet att till sina små lotter förvärva ny mark och jord, vilket för övrigt gjordes så lätt som möjligt för dem. Man uppdelade en del av kyrkogodsens i lotter och senare tillades en del av emigranternas gods, sålde lotterna mot obetydliga kontantbetalningar och beviljade för resten långa krediter. Många, som ända till revolutionen, mestadels ärtligt, besuttit sin jord såsom arrendebönder, upphörde att betala arrenden och försökte ofta med framgång, förvandla sig till riktiga egendomsägare.

Hovadelns små herrar hade för att visa sin ridderliga tapperhet och kungatrohet tagit till harvårjan och lämnat sin konung i sticket, då marken började bränna under deras fötter. Många redan efter stormningen av Bastiljen och i deras spets konungens broder, greven av Artois. Såsom ”hemlösa uppviglare” intrigerade de för att under skyddet av österrikiska och preussiska arméer infalla i Frankrike i avsikt att för sin räkning återerövra det. Deras seger skulle betyda den feodala utplundringens återställelse och återindragning av kyrko- och emigrantgodsen. Den som känner till det förtryck under vilket bonden suckade före revolutionen, den som vet med vilken fanatism bonden hänger fast vid sin mark och jord, den begriper lätt att även bönderna under dessa omständigheter jämte städernas revolutionära element skulle resa sig i stora massor och strömma till den franska armén vid gränsen för att slå tillbaka den inträngande landsfienden. Men de reste sig icke av hänförelse för den lagstiftande församlingen eller Konventet och jakobinerna i Paris, vilka behärskade Frankrike de första krigsåren från 1792 och dirigerade dess arméer. Bonden har aldrig skattat högt det representativa systemet, under vilket han på grund av sin isolerade ställning och andliga begränsning har föga inflytande. Och allra minst inflytande i Frankrike vid tiden för revolutionen, då landet först vaknade till politiskt liv men hade en politiskt ännu fullständigt oskolad befolkning.

Bönderna kunde icke sända sina likar till folkrepresentationen, de sände advokater, läkare, ämbetsmän, övervägande stadselement, som vistades i Paris under inflytande av denna stads

* I februari 1793 utfärdade Konventet en värnpliktslag, vilken stadgade värnplikt för alla ogifta fransmän i en ålder mellan 18 och 40 år. Rätt till ställföreträdare medgavs dock.

”revolutionära massa”. Så snart dessa elements intressen kom i konflikt med böndernas blev under sådana omständigheter de senares naturligtvis tillbakasatta i lagstiftning och förvaltning. Och sådana konflikter kom. För att tillfredsställa de nödlidande massorna av småborgare och proletärer i Paris måste de olika lagstiftande församlingarna uppfordra antingen bourgeoisie eller bönderna till offer. Naturligtvis valde de de senare, om det gick. Men mången konflikt utspann sig också direkt mellan småborgare och bonde: den förre ville ha billigt bröd, den senare ville ha så mycket betalt som möjligt för sina produkter. Motsättningen blev väl skarpast, då Jakobinerna efter Girondens störtande uppnådde allenavälde och för att göra ett slut på den förskräckliga hemska nöden fastställde maximipriser på livsmedel och kompletterade verkningarna härav genom rekvisitioner av livsmedel icke blott för armén utan även för Paris. Åtgärderna riktade sig i första hand emot *köpmännen* och *spekulanterna* men drabbade också bönderna.*

Den revolutionära institution, för vilken bonden mest entusiasmerades, var armén som var befriad från alla ståndsskrankor, i vilken varje soldat bar marskalkstaven i sin ränsel. Denna armé, huvudsakligen bildad av bondesöner, öppnade för dessa den mest glänsande levnadsbana. Och även för den som endast blev gemen soldat var armén icke blott, vilket i alla fall förblev huvudorsaken, det mäktigaste vapnet, varmed den nyvunna friheten och den nyvunna jorden kunde bevaras gent emot feodalismen, som hotade att återvända med Europas hjälp, den var också ett medel för honom att *genom byte vinna rikedomar*.

Detta moment får icke underskattas. Revolutionskrigen ha blivit av största betydelse för den ekonomiska utvecklingen, särskilt Englands och Frankrikes. De satte England i en dels tillfällig, dels varaktig besittning av icke blott Frankrikes utan även Hollands och Spaniens kolonier. Holland kom nämligen i fransmännens besittning 1795 och Spanien såg sig tvunget att sluta ett förbund med dem 1796. Det tillät vidare England att oupphörligt plundra dessa länders flottor och kuster.

Men Frankrike höll sig skadeslöst i Belgien, Holland, Italien, Egypten, Schweiz, Tyskland o. s. v. Icke blott soldaterna plundrade av hjärtans lust i dessa länder; vad de tog var en leksak i jämförelse med de oerhörda summor som generaler och kommissarier utpressade dels för sig själva och dels till statskatten, som senare å sin sida plundrades av rovgiriga leverantörer och ”statsmän”. Kriget blev för Frankrike, sedan jakobinerna störtats, en ”god affär”, den bästa under dåvarande tider. Det var ett mäktigt medel att låta strömma till Frankrike de skatter, som feodalismen i ovannämnda länder hade upplagrat och som låg döda i kyrkor, kloster och furstliga skattkammare, liksom också rikedomarna i de gamla köpmannarepublikerna Holland, Venedig, Genua. I Frankrike ställdes dessa skatter i det kapitalistiska produktionsättets tjänst. Den franska staten, nyss vid bankruttens rand, blev rik och rika blev även de, vilkas ställning tillät dem att plundra staten. Som svampar sköt de stora förmögenheter upp och sökte efter vinstgivande anläggningar. Samtidigt utvidgade de segerrika krigen den franska industrins marknader och krigföringens nya metoder främjade den icke mindre. Det revolutionära Frankrike satte gent emot de gamla monarkiernas relativt små värvade härar ett uppbåd av massor och ställde därmed industrin inför uppgiften att snabbt kläda och beväpna stora massor. Detta blev en mäktig hävstång för den kapitalistiska industrins omvandling från en dessförinnan övervägande lyxindustri till en modern industri, en industri för massartiklar.

Den faktor som åstadkom allt detta, som avskaffade underskotten i statshushållningen och

* Orsaken till nöden var huvudsakligen det yttre kriget, som icke blott absorberade mycket livsmedel för arméns underhåll utan även hindrade införseln. Kanske ännu mera förhärjande verkade de samtidiga borgarkrigen i det inre. Och t. o. m. de revolutionära bönderna visade — icke längre tvungna av rovgiriga skatteförpaktare och ämbetsmän till att till varje pris bortslumpa en betydligare del av skörden — böjelse att hålla tillbaka sina spannmålsförråd: de små bönderna emedan de knappast producerade nog spannmål för det egna behovet, och storbönderna och storarrendatorerna för att stegra priserna, vilka till följd av alla dessa omständigheter snabbt gick i höjden.

skyddade böndernas mark och jord, gjorde bondesönerna rika och befordrade dem, gav finansierarna, köpmännen och de industriella företagen stora profiter samt övervann arbetslösheten, den faktorn var armén. Man måste hålla för ögonen denna armés betydelse för den ekonomiska utvecklingen, om man vill förstå den politiska betydelse, som densamma fick. Det antagandet, att krigsäran så plötsligt skulle ha stigit fransmännen åt huvudet, att det lilla ordet ”gloire” gjort dem allesamman förryckta och att deras erövringspolitik och Napoleons-kult härrör därur, är 'dock för ”idealistiskt”.

En segerrik fältherre blev med hänsyn till denna armens betydelse allt från början en framträdande politisk faktor i Frankrikes statsliv, men hans makt måste bli överväldigande, så snart det lyckades honom att bemäktiga sig statsförvaltningen.

Och detta var icke svårt.

En stor del av bourgeoisin hade under revolutionens förlopp blivit trött på parlamentariska strider och längtade efter lugn, efter rovfågeln lugn, då han vill bekvämt förtära sitt byte. Från början hade många av dess kretsar stått misstroga och kalla, emellanåt rent avvisande gent emot revolutionen. Skräckväldet hade ännu mer avkylt hänförelsen för friheten inom dess leder. Även bland ideologerna hade många förlorat sina illusioner; de hade blivit ”förnuftiga” och hade insett att revolutionen icke betydde mänsklighetens befrielse utan kapitalets befrielse och de fogade sig i att se friheten för vilken de stritt, och det parlamentariska styrelsesättet konfiskerade av en sabelhjärte, som därför ställde i utsikt att konfiskera hela Europa åt Frankrikes kapitalister, och göra det tjänligt och tributskyldigt åt dem.

Men det fanns ej heller, då Frankrike anträdde sitt segertåg genom Europa, någon klass där, på vilken bourgeoisin skulle kunnat stödja sig. Och ensamt, utan bundsförvanter, hade densamma icke — ej ens i tider av det största revolutionära uppsving kunnat bevara sitt politiska herravälde.

Det parlamentariska styrelsesättet hade tillfallit bourgeoisin i Frankrike såsom en följd av de privilegierades resning mot monarkin. Den skulle icke varit i stånd att bevara det mot hovet och dess förbundna i in- och utland, utan böndernas, småborgarnas och proletärernas dådkraftiga ingripande. Men bönderna kämpade, som vi sett, blott emot den *feodala* absolutismen icke för det representativa systemet. Den nya, från ståndsskillnader befriade, huvudsakligen av bönder bestående armén var den institution, för vilken dessa entusiasmerades, och när en segerrik fältherre, som stigit upp nerifrån, i spetsen för denna armé kastade parlamentets herravälde över ända för att grunda sin absoluta härskaremakt, så reste de sig icke däremot utan jublade över att i stället för advokatregementet ha fått en bondekejsare. De däremot, som grundat republiken och räddat densamma inför de feodala makternas stormlöpning, sansculotterna, låg vanmäktiga slagna till marken. Och den franska arméns segrar hade berövat dem deras kraft och bourgeoisin hade slagit dem ner; den *måste* från sina klassintressens ståndpunkt slå dem ner; men därmed också själva slå sönder det enda vapen, som skulle ha kunnat sättas emot det nya sabelregementet.

Den gamla monarkin var dock oåterkalleligen borta. Kejsardömet betydde icke den feodala utplundringens återvändande. Det var tvärtom liksom det jakobinska skräckväldet ett revolutionens verktyg. Jakobinerna räddade revolutionen i Frankrike. Napoleon revolutionerade Europa.

X. Utlandet.

Innan vi sluta vår framställning vilja vi kasta ännu en blick på de feodala elementens, adelns och hovens hållning utanför Frankrike, vilken ingalunda blev utan inflytande på revolutionens utveckling i det senare landet.

Hur otrolig tvedräkten mellan adeln och kungadömet i Frankrike omedelbart före revolutionen

än synes, så är det dock ännu otroligare, att *efter* dennas utbrott en sådan tvedräkt kunde göra sig gällande i en europeisk monarki, och att ögonblicksintressen av den mest bornerade art kunde alstra strider mellan element, vilkas allmänna varaktiga intressen på det mest tvingande sätt då fordrade sammanslutning. Några av de viktigaste av dessa strider skola här antydast.

Habsburgaren Josef II hade i sina stater med stor energi och hänsynslöshet genomfört en rad genomgripande reformer i den ”upplysta despotismens” anda. Han undanröjde och gjorde rent hus med ständernas representation och underkastade de privilegierade likaväl som ”gemene man” sin byråkrati, vilket man då kallade att skapa ”likhet inför lagen”, varvid lagen för visso intet annat var än autokratens vilja. Adeln förlorade sin skattefrihet och sin rätt att oinskränkt förfoga över bönderna, kleresiets talrika kloster, och ämbetsmannaadeln, som berodde av köp av platser och särskilt i Belgien (då en habsburgisk besittning) var mycket stark, sina sportler. Därpå väldig upprördhet bland de privilegierade, ett knotande och motstånd, som i Ungern och Belgien slutligen under loppet av 1789 stegrade sig till väpnat uppror, vilket Preussen underblåste efter förmåga för att försvaga Österrike. ”Preussiska sändebudet i Wien, Jacobi, stod i nära förbindelse med oppositionens ledare och uppmuntrade dem till varje steg, som kunde föra till öppet uppror mot kejsaren.” Så skriver den för visso icke hätske herr v. Sybel (Revolutionstidens historia I).

Den ungerska adelns motspänstighet är förklarlig: den besatt kraft nog att själv bevaka sina intressen och behövde dessutom ej monarkin. Bondeupproret av 1784 och 1785 hade den, men icke regeringen krossat. Annorlunda stod det till i Belgien. Där var feodaladeln lika kraftlös som i grannlandet Frankrike och likväl lät den ej dess exempel tjäna till varning. Utan betänkande tog den omedelbart efter Bastiljens stormning demokraternas medverkan till uppror och förklarade Belgien för en oberoende republik; den 7 januari 1790 konstituerade sig de olika belgiska provinsernas ständer som ”Belgiens förenta stater”; visserligen icke efter amerikanskt mönster utan efter gammalfeodalt.

Men ögonblicket efter bröt tvedräkten ut mellan de privilegierades och folkrättigheternas representanter, vilka ville efterapa Frankrikes exempel. Dessutom lämnade Preussen sina bundsförvanter i sticket. I stället för att förklara Österrike krig som det ett ögonblick syntes, enade det sig med den habsburgska monarkin och förberedde en allians med denna stat i Reichenbachfördraget (den 27 juni 1790).

Då Josef II under tiden hade dött och hans efterträdare Leopold II visade sig beredd till koncessioner, sedan Josef redan gjort åtskilliga medgivanden, lugnades ungrarna snart och den isolerade hållningslösa insurrektionen i Belgien sprängdes lätt.

Emellertid hade revolutionsepisoden skolat Belgiens folk. Belgien stod ej mer att lugna, en ny, verkligt revolutionär rörelse förbereddes, och då fransmännen (1792) ryckte in i landet tillföll detta dem utan minsta besvär. Ett lugnt Belgien hade varit en fast stödjepunkt för kontrarevolutionen mot Frankrike och hade t. o. m. kunnat bringa revolutionen där i fara. Aristokratins, prästerskapets och ämbetsmannaadelns vinningslystnad förvandlade det i stället till en Frankrikes anfallsport.

Nästan ännu oskickligare än i Belgien och Ungern visade sig adeln i *Sverige*. Gustaf III hade genom en rad statskupper berövat adeln åtskilliga företrädesrättigheter till dess han slutligen 1789 faktiskt uppnådde oinskränkt makt. Han begagnade dock den makt och de inkomster, som tillflöt honom efter under-tryckandet av adeln, icke till att lyfta landet utan till barnsliga men kostbara äventyr. En teaterhjärte med håg för dramatiska effekter och därjämte fylld av löjligt storhetsvansinne, ville han spela ut sig som förkämpe för de monarkiska intressena i Europa, som den Herkules, vilken skulle strypa revolutionens hydra. Han predikade korståg mot Frankrike, ville tränga fram till Paris på en flotta genom Seine och utplåna denna revolutionens härd. 1791 reste han till Aachen för att sammansvärja sig med de utvandrade franska adelsmännen i syfte att återupprätta monarkin. Under tiden mognade en sammansvärj-

ning bland den svenska adeln mot honom. Denna hade blivit övertygad att den endast genom att undanröja konungen kunde återvinna sina privilegier; den 17 mars 1792 fälldes konrevolutionens hetsporre av konspiratören Ankarströms kula, nästan ett år innan Frankrikes republikaner förför krigsrättsligt mot Ludvig XVI, emedan denne under kriget konspirerat med landets fiender. Adeln hade under revolutionstiden givit sansculotterna konungamördandets exempel.

Ännu mera kortsynt och ännu mer förbländad av den inskränktaste snikenhet visade sig dåtidens statsmän. Deras koalition gent emot revolutionen synes i regel som en värtalig illustration till satsen om den ”reaktionära massan”. Men ställd i skarpare ljus visar sig även i den ”massa” de största motsättningar, den djupaste splittring.

Franska revolutionen fann vid sin början Europa vid randen av ett världskrig. Katarina II av Ryssland hade förstått att övertala kejsar Josef till ett gemensamt krig emot Turkiet för att dela detta rike. Kriget började från ryssarnas sida 1787, från Österrikes 1788. Preussen kunde icke överksam åse detta. Sedan Fredrik II:s tid gick dess politik ut på att ej tåla någon ensidig utvidgning av Österrike. Tog Österrike turkiska provinser, så skulle det därför bidra till Preussens utvidgning på det sätt att det återlämnade Galizien till Polen och att detta land härför till Preussen avträdde några områden med städerna Thorn och Danzig. Att Österrike icke frivilligt skulle medge en sådan avträdelse kunde man väl antaga och så rustade Preussen till krig och såg sig omkring efter bundsförvanter: de närmast liggande voro de, som åter skulle frångå ett stycke land, *polackerna*.

Herr v. Sybel, — vars verk om revolutionstiden stöder vårt vetande på det mest ingående sätt och delvis med svårtillgängligt arkivmaterial, visserligen mycket tendentiöst behandlat beträffande inflytandet på franska revolutionen av Polens andra och tredje delning, ser i den katastrof, som förbereddes för Polen, följden av en ”stor och djup skuld” och gör utkast till en skakande målning över den polska adelns förfall och det polska folkets utsugning och förtryck under den. Att herr v. Sybel upphäver sig till världsdomare, som är kallad att döma över historiska faktorer skuld och oskuld ur synpunkten av en tysk professors ”eviga” för alla folk och tider gällande moral, skola vi ej tillräkna honom alltför hårt. Det är nu en gång vana hos herrar historici. Det kastar blott enligt vårt förmenande ett dåligt ljus över ”världsdomarens” eviga rättfärdighet att han blott lät Polen känna ”följderna av den stora och djupa skuld” och icke dekreterade delning av Preussen, Ryssland, Österrike, ja alla kontinentens stater, vars adel överallt väsentligen uppvisade samma moraliska kvalifikationer, möjligen bortsett från att polackerna ej använde näsdukar, vilket även synes v. Sybel såsom ett moment av ”skuld”. Skillnaden mellan Polen och dess grannar bestod blott däri, att Polen icke lyckades utveckla de faktorer, som på andra håll skapade motvikt mot adeln, i synnerhet en fast, centraliserad statsförvaltning och en kraftig bourgeoisie, att alltså den ekonomiska och politiska utvecklingen, som ju icke lämnade Polen oberörd, där blott yttrade sig i upplösning, i feodalismens förfall, icke i framväxandet av organ för ett nytt produktionssätt och en detta motsvarande stat. Att så blev, därför kunde Polen tacka sina övermäktiga grannar, framförallt Ryssland, som bistod ”oordningens element” med systematiska råd och dåd och kvävde i dess linda alla försök till ekonomisk eller politisk styrketillväxt, om så behövdes med vapenmakt. Polen hade upphört att vara ett självständigt rike, innan det försvann från Europas karta. Endast de europeiska stormakternas ömsesidiga avund uppsköt dess undergång.

Redan 1772 hade det kommit dithän att Preussen, Ryssland och Österrike sinsemellan delade stora områden av Polen enligt ömsesidig överenskommelse. Resten påtvingades 1775 av de makter, som senare bildade den heliga alliansen, en ”republikansk” författning, som omöjliggjorde varje ordnad statsförvaltning och upphöjde anarkin till princip. Ryssland härskade sedan där nästan oinskränkt dels genom att köpa adelns ledare dels genom skänker. Då Katarinas trupper voro sysselsatta i Turkiet trodde de polska patrioterna ögonblicket vara kommet att avskaffa Rysslands ok, och de började att ge landet en ny författning, som

åtminstone någorlunda skulle undanröja feodalanarkin. Preussen uppmuntrade dem för att skada den österrikiska rivalen, öppnade utsikter för dem till Galizien, naturligtvis utan att säga något om sina egna avsikter beträffande Thorn och Danzig, och slöt slutligen den 29 mars 1790 ett formligt förbund med Polen, i vilket båda parterna förpliktade sig till ömsesidig hjälp i händelse av angrepp.

Samtidigt förband sig Preussen med rebellerna i Ungern och Belgien.

England var i förbund med Preussen, ty det såg redan då i Ryssland en makt, vars förstoring måste skada dess handel på Ostersjön såväl som i Orienten. Den enda makt, som ännu kunnat uppträda emot Preussen, var den franska monarkin, som stod i allians och var besvägrat med Österrike. Vilken hänryckning vid det preussiska hovet, då revolutionen för tillfället gjorde denna makt stridsoduglig. Så föga förstod Preussen revolutionens betydelse, så blind gjorde girigheten efter utvidgningar den, att det franska kungadömet försvagande hälsades som en välkommen händelse, emedan därmed det sista hindret försvann för dess polska planer*.

Den preussiska regeringen glädde sig icke endast över revolutionen, den trädde i förbindelse med densamma. Preussiska sändebudet i Paris, greve Goltz, inledde ett högst förtroligt umgänge med Nationalförsamlingens demokratiska parti. Pétion, en av yttersta vänsterns deputerade, lyckönskades en gång av Preussens konung i anledning av ett demokratiskt tal; denne intresserade sig på det livligaste för förslaget att avgörandet av krig och fred framtogs konungen — i Frankrike nämligen -- emedan Preussen därigenom tills vidare blev säkerställt för varje angrepp från Frankrikes sida. För att ej alltför mycket kompromettera Goltz ställdes vid hans sida till fullgörande av mera delikata uppdrag juden Ephraim, förmodligen densamme, som i Preussens intresse var verksam bland de upproriska i Belgien.

Situationen var högst gynnsam för Preussen 1790: Frankrikes kungadöme var urståndsatt att föra ett krig, tillkommet efter diplomatiska synpunkter, i Belgien var upproret segerrikt, ungrarna voro svåra, genom polackerna (och svenskarna) hade det ryggen skyddad mot Ryssland, detta och Österrike voro fullt upp sysselsatta med turkarna, som lade i dagen en överraskande motståndskraft. I denna situation syntes Österrike värlöst prisginet åt Preussen, som stod i förbund med det rika England, och Fredrik Wilhelm II längtade då också efter kriget.

Men i Österrike hade under tiden den häftige, våldsamme Josef dött och den betänksamme Leopold hade efterträtt honom (den 20 februari 1790), han sökte gärna ställa sig säker. Genom eftergifter avväpnade han sina fiender, lugnade ungrarna, söndrade de upproriska i Belgien, avbröt kriget med Turkiet och träffade i Reichenbach (den 27 juli 1790), en överenskommelse med Preussen, som berövades varje förevändning för krig genom att dess förslag antogs.

Härunder hade revolutionen i Frankrike frodats så bra och hade så tydligt visat mot den absoluta monarkin fientliga tendenser, att den måste ingjuta betänksamhet även hos den mest inskränkte monarkiske statsman i utlandet. I själva verket låg den faran nära, att de revolutionära tendenserna, om de blev segerrika i Frankrike, även skulle fatta de angränsande länderna, Tyskland, Belgien, Piemont. Deras krossande eller åtminstone indämmande framstod alltmer som en alla europeiska monarkers uppgift. Och dessa gav också uttryck öppet nog häråt. Så i Leopolds i Mantua förklaring och i hans cirkulärskrivelse i Padua. Så slutligen Österrikes och Preussens manifest, vilket dessa makter efter avslutande av ett formligt fördrag i Pillnitz (den 27 augusti 1799) avlät till Frankrike i ett högst hotande språk.

* Man förstår med vilken vederkvickelse för hjärtat han (den preussiske ministern Hertzberg) mottog budskapet om den revolutionära anarkins första rörelsen i Frankrike. Med glatt hjärta berättade han för konungen den 5 juli: I Frankrike är konungens anseende utplånat. Trupperna ha icke velat handla, Ludvig har förklarat för folket, att han betraktar den kungliga sessionen som icke hållen; det bebådar nästan en Karl I:s scen, detta är ett tillfälle, av vilket de goda regeringarna måste dra fördel. (Sybel.)

Kejsaren tolererade också emigranternas rustningar. Emigranterna samlade strax intill den franska gränsen en formlig här för att infalla i Frankrike. I Frankrike rådde intet tvivel om, att Preussen och Österrike planerade ett krig mot Revolutionen och dock skedde i själva verket från de förbundnas sida ingenting, som kunde ge eftertryck åt denna avsikt. Herr v. Sybel har med stor utförlighet behandlat de dåtida förhandlingarna mellan makterna och tror sig av desamma kunna sluta, att hos alla monarkerna härskade den största fredskärlek och att kriget provocerades av Frankrike. Vi ha fått ett annat intryck. Det är sant att i Frankrike önskade såväl Girondisterna som hovet och dess anhängare krig; de senare emedan de hoppade att kriget skulle föra Österrike och Preussen till Frankrike och med dem restaurationen av den gamla monarkin, girondisterna emedan de höll kriget för oundvikligt och ville slå till innan motståndarna voro fullständigt rustade. Å den andra sidan uppsköts däremot kriget alltjämt; dock icke av fredskärlek utan emedan ingendera av makterna litade på varandra. Ryssland traktade efter att sluta kriget med turkarna, vilket det förde ensamt efter Österrikes tillbakaträdande, för att göra sin här fri att användas mot polackerna, som vågat ställa sig på egna ben. Preussen visste att ett avgörande förestod i Polen. Det hade icke uppgivit sina avsikter beträffande landutvidgning och hoppades att i förbund med Ryssland mot Polen uppnå, vad det nyss i förbund med Polen mot Ryssland försökt. Österrike var vid detta tillfälle en obekvämlig granne för båda, vilka därför sökte inveckla Leopold i en kamp mot Frankrike, som kunde ge dem fria händer i Polen. Denne luktade emellertid steken och vägrade att gå fram, innan den polska frågan var avgjord.

Villigare än Leopold visade sig kejsar Frans II, som följde den förre den 1 mars 1792, en ung obetydlig människa, vars regering genom sina löjliga fordringar på återställelse av det gamla tillståndet och sina barska hotelser provocerade Frankrikes krigsförklaring (den 20 april 1792). Nu måste Österrike strida, innan det polska bytet var delat. Preussen kunde ej gärna undandra sig striden, som gällde det tyska riket och den allierade från Pillnitz. Men man gick ej beslutsamt fram. Man underskattade fienden, menade med stöd av emigranternas och polisspionernas berättelser att hela Frankrike var kungatroget och ingenting annat längtade efter än att befrias från ett terroristiskt mindretals "förtryck", en åsikt vars fullständiga grundlöshet den preussiska armén snart bittert skulle få erfara men som dock ännu spökar i karaktärsfasta historikers huvud och verk. Man räknade med Ludvig XVI:s hemliga medverkan, vilken skulle förlama den franska sidans krigiska operationer, en uträkning över vilken folkets stormning av Tuillerierna den 10 augusti drog ett streck. Ett av de viktigaste skälen till att Österrikes och Preussens rustningar skred långsamt fram och voro otillräckliga bestod dock däri att de "förbundna" alltjämt voro oense om den polska delningen, Under det att den ryska Katarinas trupper höll på att marschera in i Polen, och Preussen, som ända till maj 1792 spelat rollen av Polens allierade, kastade masken och ställde i utsikten ny delning av Polen "till återställande av lugn och ordning"; under det ryska trupper slog de av sina allierade i sticket lämnade polackerna, fördes kriget mot Frankrike av Preussen och Österrike endast med halvt hjärta då båda samtidigt skelade efter det polska bytet. Intet under att de allierade monarkernas fälttåg slutade sorgligt.

Farligare var Frankrikes läge följande år. Österrike rustade energiskt för att reparera slappheten. En rad stater biträdde förbundet mot revolutionen: England, Holland, som uppskakats vid Frankrikes besättande av Belgien, och på föranstaltande av England, Sardinien, Portugal, Spanien och Neapel. I Frankrikes inre reste sig en rad provinser och övriga städer. Den gamla armén var praktiskt taget upplöst, ett nytt revolutionärt arméväsande stod under bildning. De förra aristokratiska officerarna voro avskedade eller hade flytt, nya voro ej i tillräckligt antal utbildade. De gamla linjetrupporna hade delvis ryckts bort under förra årets fälttåg, arméns flertal bestod av rekryter. Och därtill visade sig generalerna ofta förrädiska och opålitliga. Hade icke skräckväldet med järnhand gjort hela Frankrikes kraft tjänstskyldig för kriget och överallt ställt mot fienderna ett övertal av soldater, vilka sökte ersätta med entusiasm, vad som fattades i övning och disciplin, så hade den unga republiken

krossats av Europas stormlöpning. Trots alla ansträngningar var dess läge förtvivlat nog.

Till dess lycka var fiendernas snikenhet lika stor som deras hat mot revolutionen. Var och en av de allierade ville göra dess bekämpande till en god affär; ingen litade på den andre, en var gick fram på egen hand och i stället för att leverera avgörande drabbningar skyndade sig var och en att sätta sig i besittning av den del av bytet, på vilken den gjorde anspråk.

Sardinien begärde en förstärkning av Österrike. Denna vägrade, såvida ej Sardinien vid utvidgningen på Frankrikes bekostnad ville avträda Novarese till Österrike. Däröver stor harm i Sardinien, dyrbar tid gick förlorad, undsättning till insurgenterna i Lyon tillintetgjordes och angreppet mot Frankrike från italiensk sida kom av sig.

De engelska trupperna hade vidare intet angelägnare att göra i Belgien än att bita sig fast vid Dünkirchens belägring, en viktig hamnplats efter vilken England var lysten. Holländarna blev snart trötta på kriget, då de ej kunde finna någon gottgörelse. Men ödesdigrast blev dock rivaliteten mellan Österrike och Preussen.

Ryssland och Preussen hade nämligen kommit överens vintern 1792-1793 och Polens andra delning fullbordades. Österrike fick som ersättning *utsikten* till ett stycke av Frankrike! Preussen hotade att träda tillbaka från kriget mot Frankrike, om icke England och Österrike medgav Polens delning. De vänskapliga känslorna, i synnerhet den senares, för Preussen förstärktes icke därav. Hela den österrikiska krigföringen hade nu endast den uppgiften för ögonen att besätta de delar av Frankrike på vilka Österrike gjorde anspråk, Elsass och en remsa av Nordfrankrike. Men Preussen, fullt upp sysselsatt i Polen, visade ingen lust att energiskt delta i ett företag, som från ett krig mot revolutionen hade blivit ett erövringskrig för rivalen Österrike. Den preussiska hären slösade mycken tid på belägringen av Mainz och såg nästan overksam på, hur fransmän och österrikare tumlade om i Elsass*. Men då nu Österrike rentav började närma sig Ryssland, så att Preussen fruktade att bli bedraget av båda sina "förbundna", avbröt det i september 1793 nästan fullständigt kriget mot Frankrike och sände flertalet av sina trupper från Polen till den polska gränsen för att säkra sin andel i bytet där.

Ännu sämre stod det till med koalitionen 1794. Mellan England och Spanien uppstod tvedräkt och i Polen utbröt på våren ett uppror, som tog sådana dimensioner, att Ryssland ej kunde göra sig till dess herre utan Preussen måste ila till dess hjälp. Nu var det ej mer att tänka på att delta i franska kriget och ej heller Österrike kunde där använda hela sin kraft. Polens sista stund hade kommit och Österrike måste uppställa betydande truppmassor vid polska gränsen för att ej skjutas åt sidan vid den tredje delningen liksom vid den andra. Om England ej uppjudit allt för att sammanhålla koalitionen, så hade den redan då gått upp i limningen.

Under tiden förstärktes Frankrikes nya revolutionära armé, den hade utvecklat en ny, för densamma egendomlig taktik, som gjorde den överlägsen de gamla arméerna, och inom den nya officerskåren uppstod redan de generaler, som skulle göra denna nya armé till det feodala Europas skräck, Hoche, Kleber, Moreau, Bonaparte m. fl. Under det de feodala monarkiernas hövdingar grälade om det ännu ej nerlagda bytets delning, fick den revolutionära armén tid att uppnå en väldig kraft. Även med den största vapenlycka hade det nog blivit de förbundna monarkerna omöjligt att krossa revolutionen och, om också blott tillfälligt, återupprätta det tillstånd, som härskade före 1789. Men att den franska republiken från 1794 kunde övergå till angrepp och djupt skaka feodalismen i hela Europa samt avskaffa den i gränsländerna var icke minst en frukt av motståndarnas småaktiga och inskränkta rovgirighet, som vi nyss försökt att teckna.

Revolutionens motståndare älska i nyare tiden att hänvisa till denna frukt för att, som de mena, nedsätta revolutionens "rykte". Den har icke segrat på grund av inre kraft, ropa de

* Man (nämligen Preussen) tordes icke segra fullständigt, man hade blott till uppgift att uppehålla jämvikten mellan en fientlig allierad (Österrike) och en vänligt sinnad fiende (Frankrike). (Sybel 2 Bd.)

triumferande, utan till följd av sina fienders diplomatiska felgrepp.

Till förhöjande av revolutionens anseende bidrar det visserligen icke men, tyckes det oss, ännu mindre till förhöjande av dess motståndares anseende.

Emellertid hur det sedan än må gå med revolutionens och dess motståndares rykte är vi gärna villiga medge, att det icke ensamt var de revolutionära elementens bragder, som hjälpte dem till seger utan även motståndarnas "fel". Ett måste vi dock bestrida, att dessa fel voro tillfälliga, att revolutionens seger var en tillfällighet.

Hovens inbördes splittring liksom söndringen mellan adeln och det byråkratiska kungadömet, varigenom revolutionen så mäktigt befrämjades, voro djupt grundade i förhållandena. Dessa söndringar är icke isolerade och tillfälliga utan typiska företeelser, som återupprepa sig under växlande former och kunna följas genom folkens historia så länge det gives klassmotsättningar.

I varje fall skulle man mena att anblicken av faran skulle ha bringat de feodala makterna att förgäta sina särintressen och till medvetande om sina gemensamma intressen, att den skulle sporra dem till tillfälliga offer för att tillkämpa sig varaktiga fördelar. Hur nära denna tankegång än ligger saknade den de historiska förutsättningarna för att de privilegierade skulle kunna omsätta den i handling. Samma utveckling som drev fram revolutionen frantog också motståndarna de moraliska och intellektuella egenskaper, som skulle ha satt dem i stånd att energiskt och med samlad beslutsamhet uppträda emot revolutionen. I det de feodala elementen förlorade sina samhällseliga funktioner, blev de icke endast överflödiga och skadliga; de gick också förlustiga de moraliska egenskaper, som arbetet förlämnar. Njutningslystna, tröga, förvekligade, glömde de att strida för sina syften och bringa offer för deras uppnående. Men icke blott moraliskt utan även intellektuellt måste de allt mer förkomma. Insikten i de faktiskt bestående förhållandena visade allt tydligare de feodala elementens överflödighet och skadlighet. Deras intressen tvingade dem alltmer icke blott att uppträda emot spridandet av denna insikt bland folket utan även att tillsluta sig själva för densamma, att alltmer beljuga sig själva och invagga sig i illusioner. Just revolutionens annalkande drev dem att återvända till tankebanor från en tid, under vilken de ännu hade gällt för nödvändiga och nyttiga men vilken de själva icke längre förstod och därför återgav "idealiskt", drev till mysticism, till andesyner, till "romantik", till återupplivning av tankeformer, vilka på sin tid må ha varit förnuftiga, men nu, återgivna utan att vara begripna voro alldeles oförnuftiga och måste föra till fullständig fördummelse.

Det feodala samhällets makter voro redan moraliskt och intellektuellt bankrutta, då den ekonomiska och politiska bankrutten bröt in över dem. Oförmögna till det ringaste tillfälliga offer, oförmögna till ett stort beslut, oförmögna att begripa sitt läge saknade de allt, som kunde sammansvetsa dem till en verklig "reaktionär massa". Väl voro de olika feodala elementen på det innerligaste förbundna med varandra men som en råttkonung, en mängd råttor, vars svansar är förvuxna, som endast mödosamt komma ur fläcken och är oförmögna att själva söka sig föda, så att de i sin omätliga glupskhet måste sönderslita varandra.

De feodala elementens oenighet och bornerthet var ingen tillfällighet. De voro lika oundvikliga som klasstriderna inom det tredje ståndet. Det ena som det andra är faktorer som övade ett mäktigt inflytande på revolutionen.

Vi se då tydligt, att den samhällseliga utvecklingen är ett resultat icke endast av strider mellan uppåtsträvande och döende klasser, mellan dem som ha intresse av det beståendes upprätthållande och dem, för vilka det bestående blir allt outhärdligare, utan av strider inom den ena gruppen såväl som inom den andra. Var och en av dessa strider ha, oavsett de stridandes avsikter befrämjat revolutionen, så underbart det än må synas så är det dock obestridligt att icke blott oenigheten bland de härskande utan även oenigheten bland de behärskade var en revolutionens hävstång. Intressemotsatserna mellan kapitalister och

småborgare, mellan land och stad verkade knappast någonsin hämmande men ofta uppeldande; de ökade den energi revolutionen utvecklade och ställde för de revolutionära massorna alltjämt utvidgade mål, drev dem oavbrutet framåt.

Intresse motsatserna inom de härskande klasserna medförde förslappning i deras ansträngningar, ledde till att deras uppgifter allt mer begränsades, att de i stället för att slutet och energiskt bekämpa revolutionen mer och mer inskränkte sig till att vilja ur skakningen av det bestående uppfånga åt sig ögonblicksfördelar. I stället för att släcka branden i det egna huset sökte de utnyttja den allmänna förvirringen till att plundra sin granne, till dess sammanstörtningens krasch begravde dem och deras byten under sina ruiner.